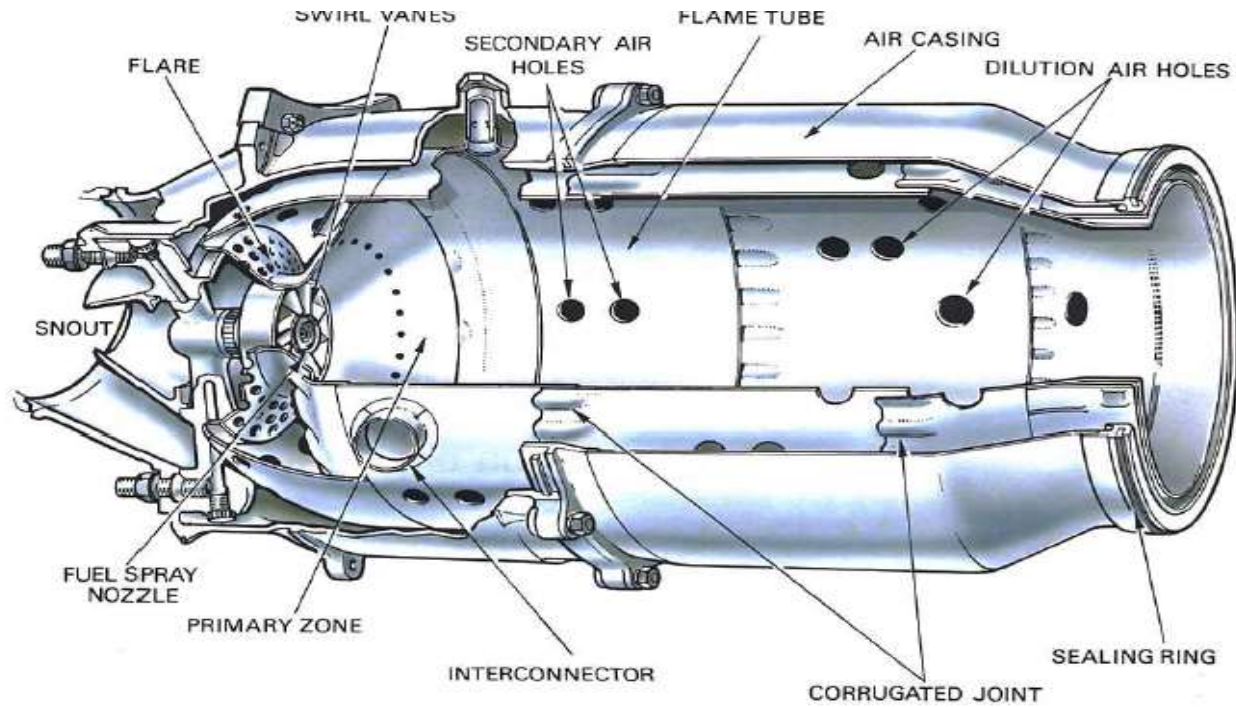
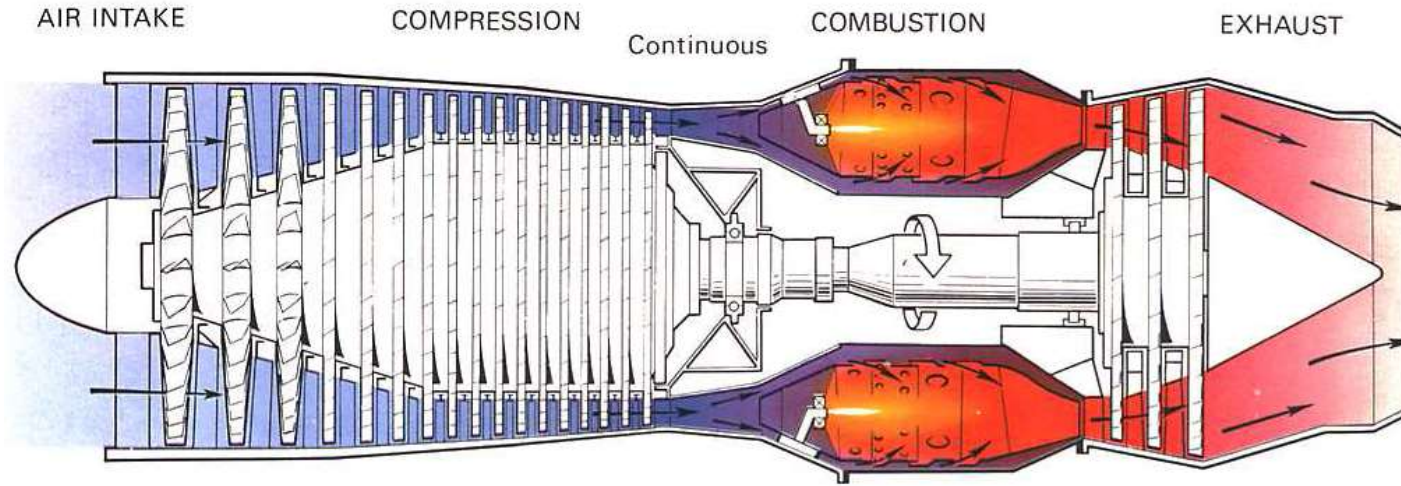

Komory spalania i dysze wylotowe

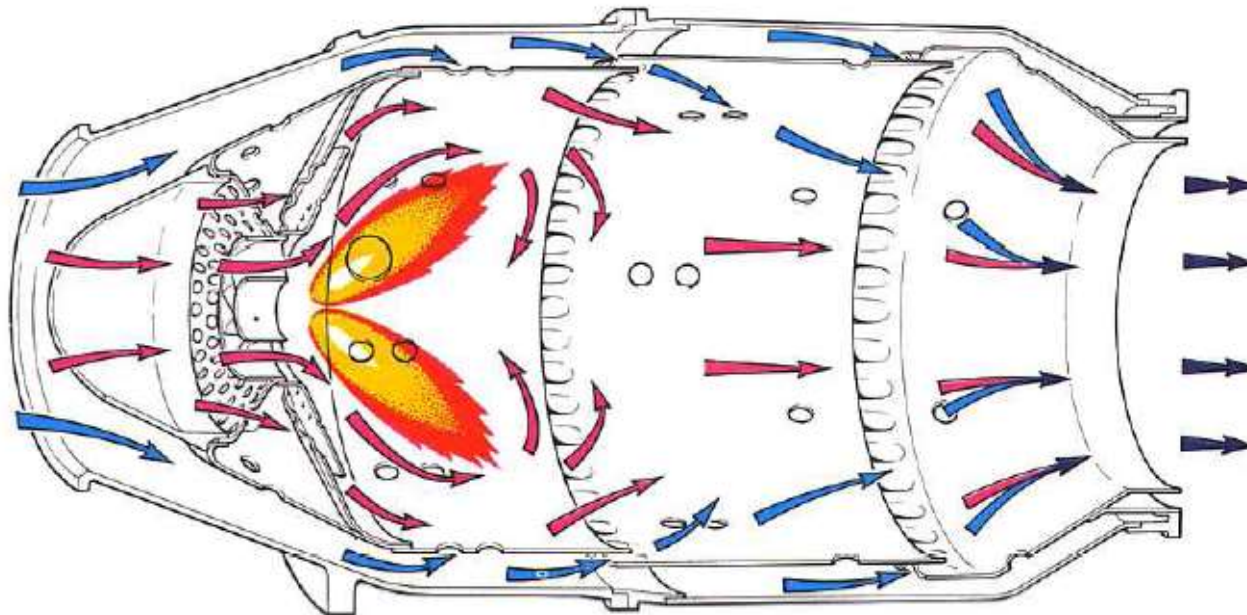
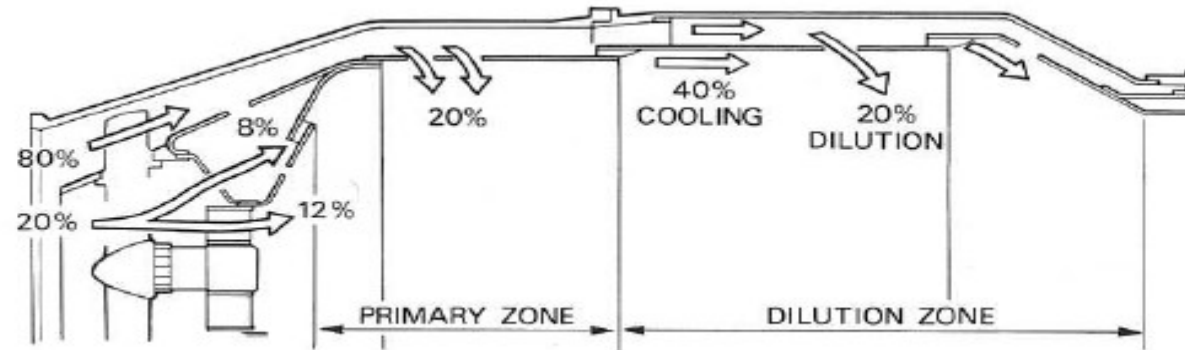
Dr inż. Robert JAKUBOWSKI

KOMORY SPALNIAIA TURBINOWYCH SILNIKÓW LOTNICZYCH

BUDOWA KOMORY SPALANIA

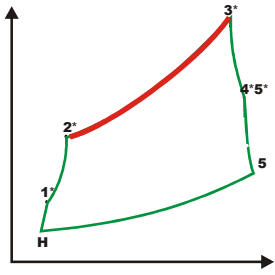

BUDOWA KOMORY SPALANIA – ORGANIZACJA PROCESU WEWNĄTRZKOMOROWEGO

Procesy termodynamiczne w zespołach silnika

KOMORA SPALANIA (COMBUSTOR, BURNER)

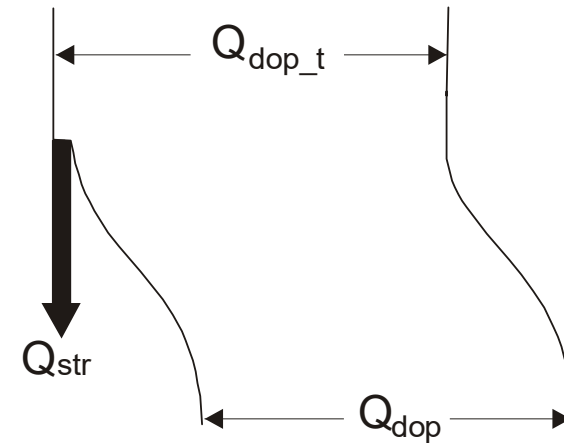
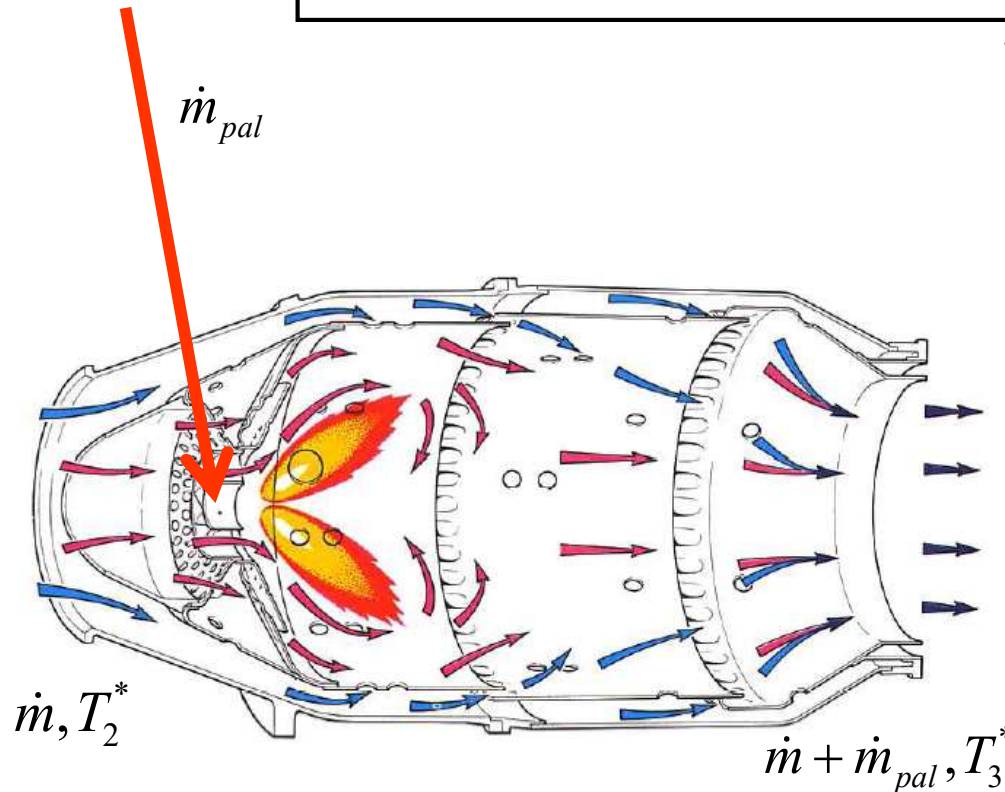

Bilans komory spalania

$$\dot{Q}_{KS} = \Delta \dot{I}_{KS} = \bar{c}_p \left((\dot{m} + \dot{m}_{pal}) T_3^* - \dot{m} T_2^* \right) \approx \bar{c}_p \dot{m} (T_3^* - T_2^*)$$

Współczynnik wydzielania ciepła w KS
(sprawność cieplna KS)

$$\xi_{KS} = \frac{Q_{KS}}{Q_{KS\_t}} = \frac{q_{KS}}{q_{KS\_t}} = \frac{\bar{c}_p (T_3^* - T_2^*)}{W_u \tau_{pal}}$$

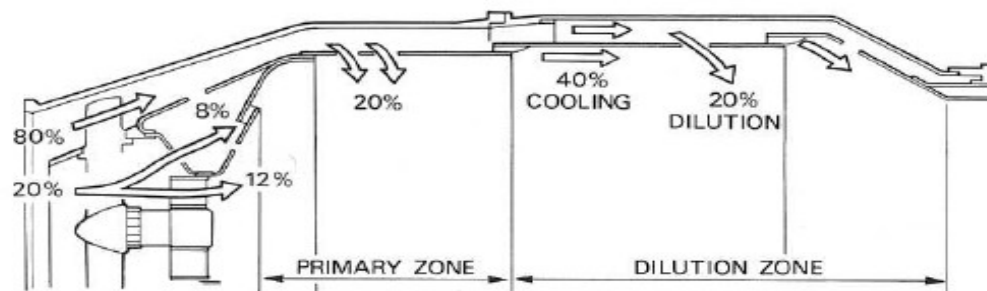
Q_{KS_t} - Ciepło teoretycznie doprowadzone z paliwem

Q_{KS} - Ciepło rzeczywiście wydzielone w procesie spalania

τ_{pal} - Względne zużycie paliwa

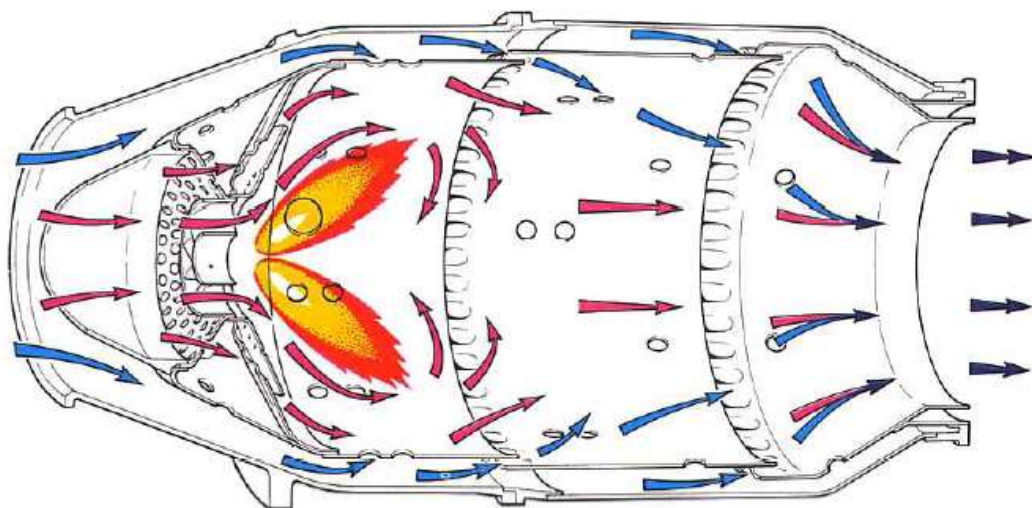
BUDOWA KOMORY SPALANIA – ORGANIZACJA PROCESU WEWNĄTRZKOMOROWEGO

$$O_t = \frac{8}{3}C + 8H - O \quad \left[\frac{kgO_2}{kgpal} \right]$$

Paliwo – nafta lotnicza udziały masow

$$C = 0,86, \quad H = 0,14$$

$$O_t = \frac{8}{3} \cdot 0,86 + 8 \cdot 0,14 = 3,413 \quad \left[\frac{kgO_2}{kgpal} \right]$$

$$L_t = \frac{O_t}{0,232} = 14,7 \quad \left[\frac{kg \text{ pow}}{kg \text{ pal}} \right]$$

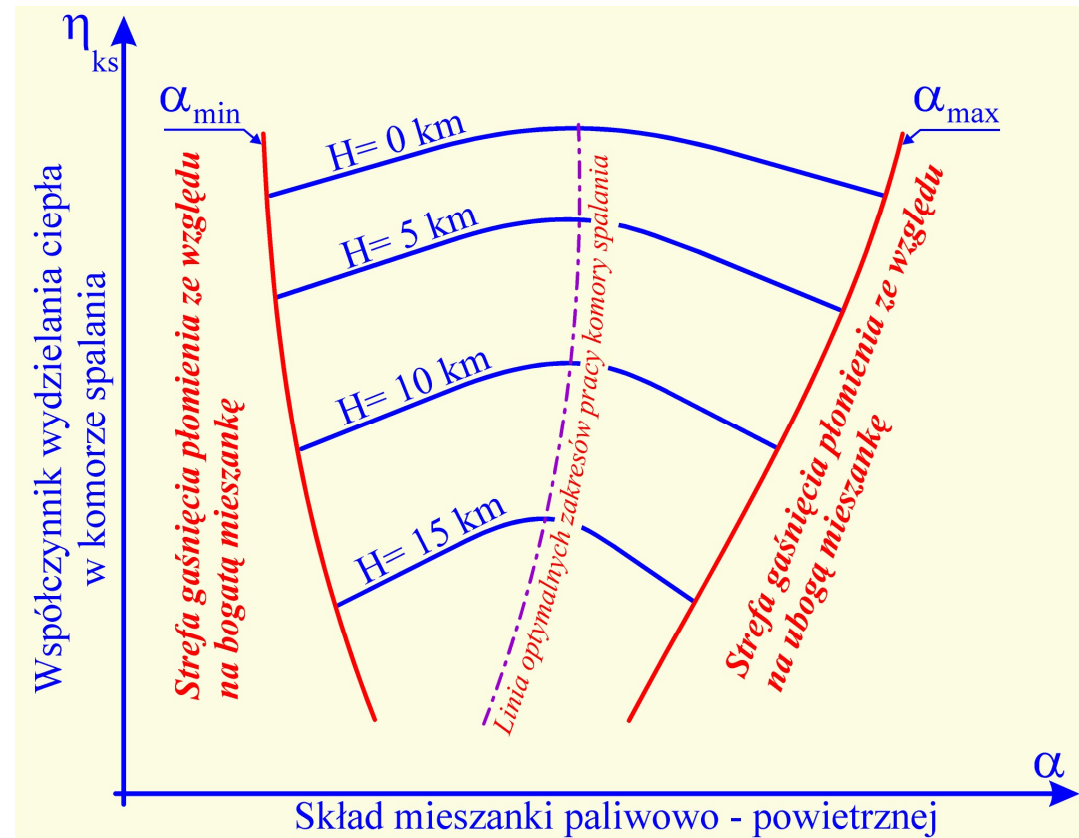
Jedynie 20-30% powietrza bierze udział bezpośrednio w wytwarzaniu mieszanki i spalaniu paliwa

Spaliny wyptywające z komory spalania zawierają dużą ilość tlenu, którą można wykorzystać do spalania w dalszej części silnika np. w dopalaczu

Stateczność spalania na wszystkich zakresach pracy silnika

Zależy ona od:

- Składu chemicznego paliwa (paliwa lotnicze mają zbliżony skład)
- Składu mieszanki paliwowo-powietrznej
- Parametrów ośrodka (prędkości, temperatury i ciśnienia)

Współczynnik nadmiaru powietrza:

$\alpha_{\min} = 0,5 \dots 0,6$ - mieszanka bogata

$\alpha_{\max} = 1,5 \dots 1,7$ - mieszanka uboga

$$\alpha = \frac{O}{O_t} = \frac{\dot{m}}{\dot{m}_{pal} L_t} = \frac{1}{\tau_{pal} L_t}$$

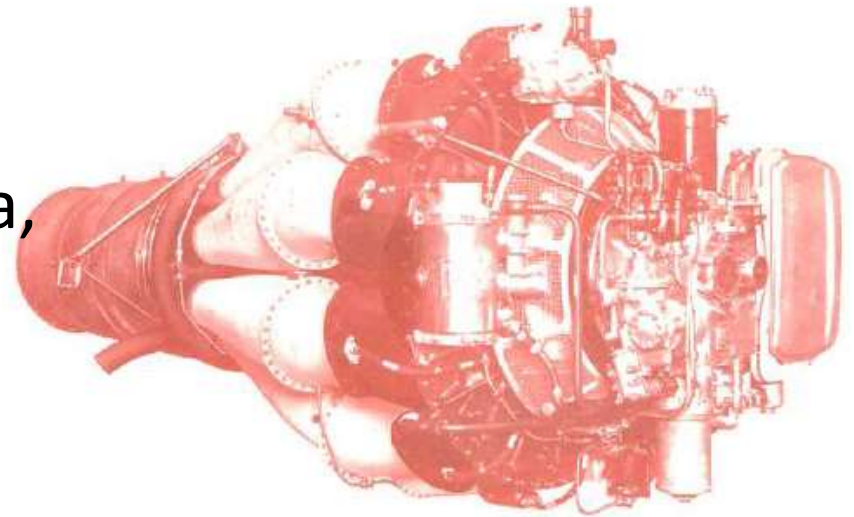
GRANICE ZAPŁONNOŚCI MIESZANKI DLA
H=0 km

WYMAGANIA STAWIANE KOMOROM SPALANIA

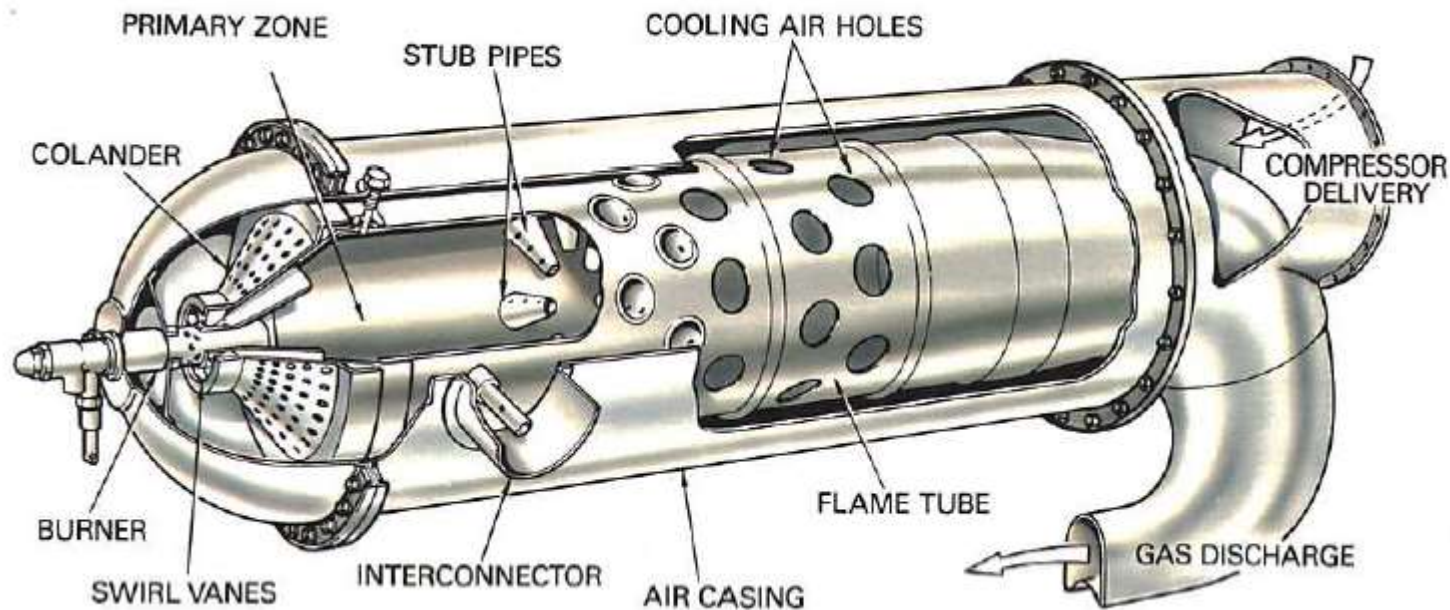
- Możliwie największe wykorzystanie ciepła zawartego w paliwie
- Wysoka stateczność spalania na wszystkich zakresach pracy silnika
- Mała objętość (małe wymiary) komory spalania
- Minimalne straty przepływu w komorze spalania
- Łatwy i niezawodny rozruch w każdych warunkach pracy
- Ograniczona emisyjność składników toksycznych i cząstek stałych w spalinach
- Stabilne pole temperatur o określonym rozkładzie na wylocie z komory spalania

PRZEGLĄD KONSTRUKCJI KOMÓR SPALANIA - (dzbanowa, indywidualna)

Rolls-Royce RB Derwent 1

Komora spalania z pierwszych konstrukcji silników Whittl'a

PRZEGLĄD KONSTRUKCJI KOMÓR SPALANIA – komora rurowa (indywidualna)

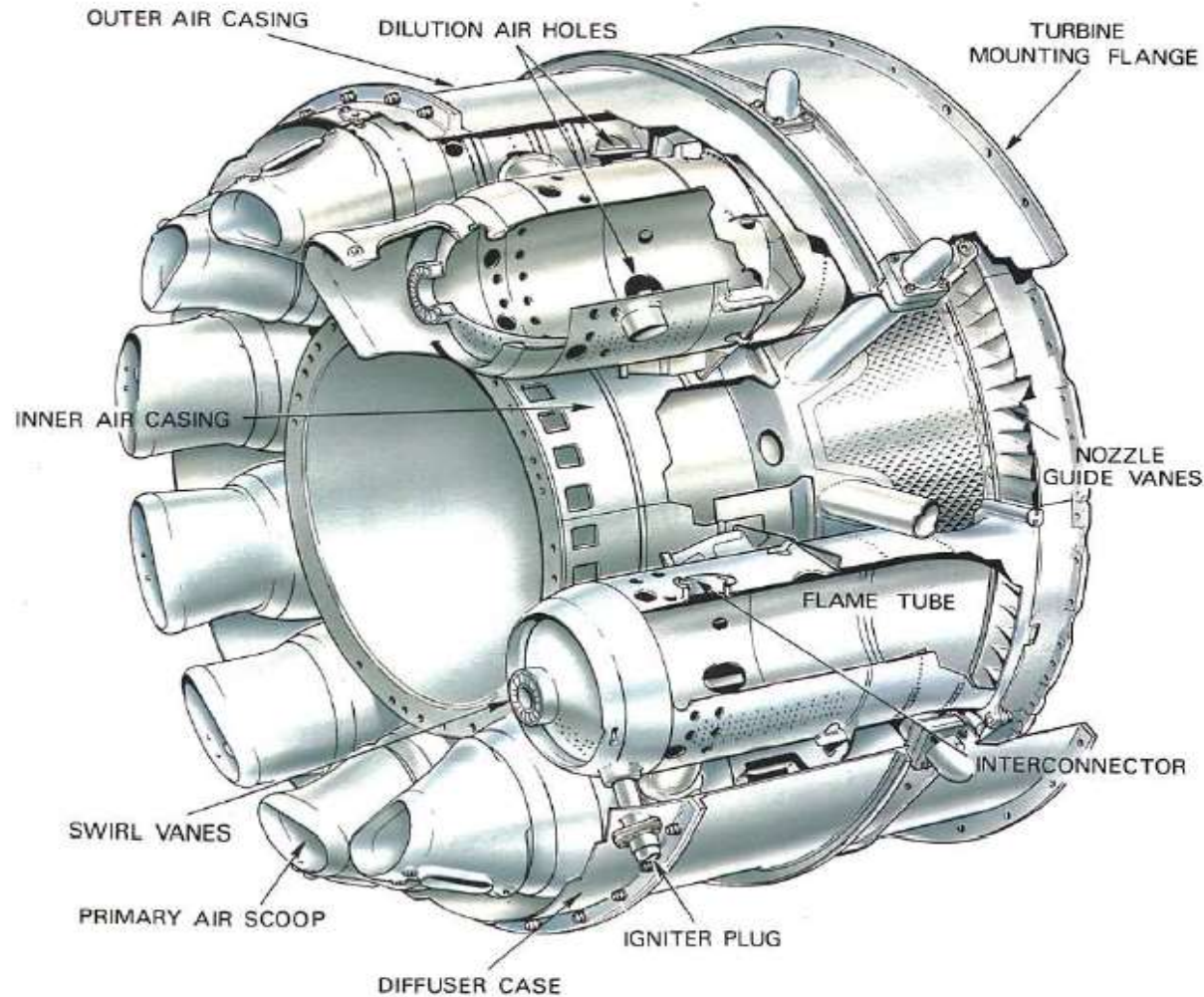
ZALETY:

- Łatwość eksperymentalnego sprawdzenia procesu wewnątrzkomorowego
- Możliwość wymiany pojedynczej rury komory spalania

WADY:

- Duże opory przepływu
- Duża nierównomierność obwodowa pól temperatur na wyjściu z KS

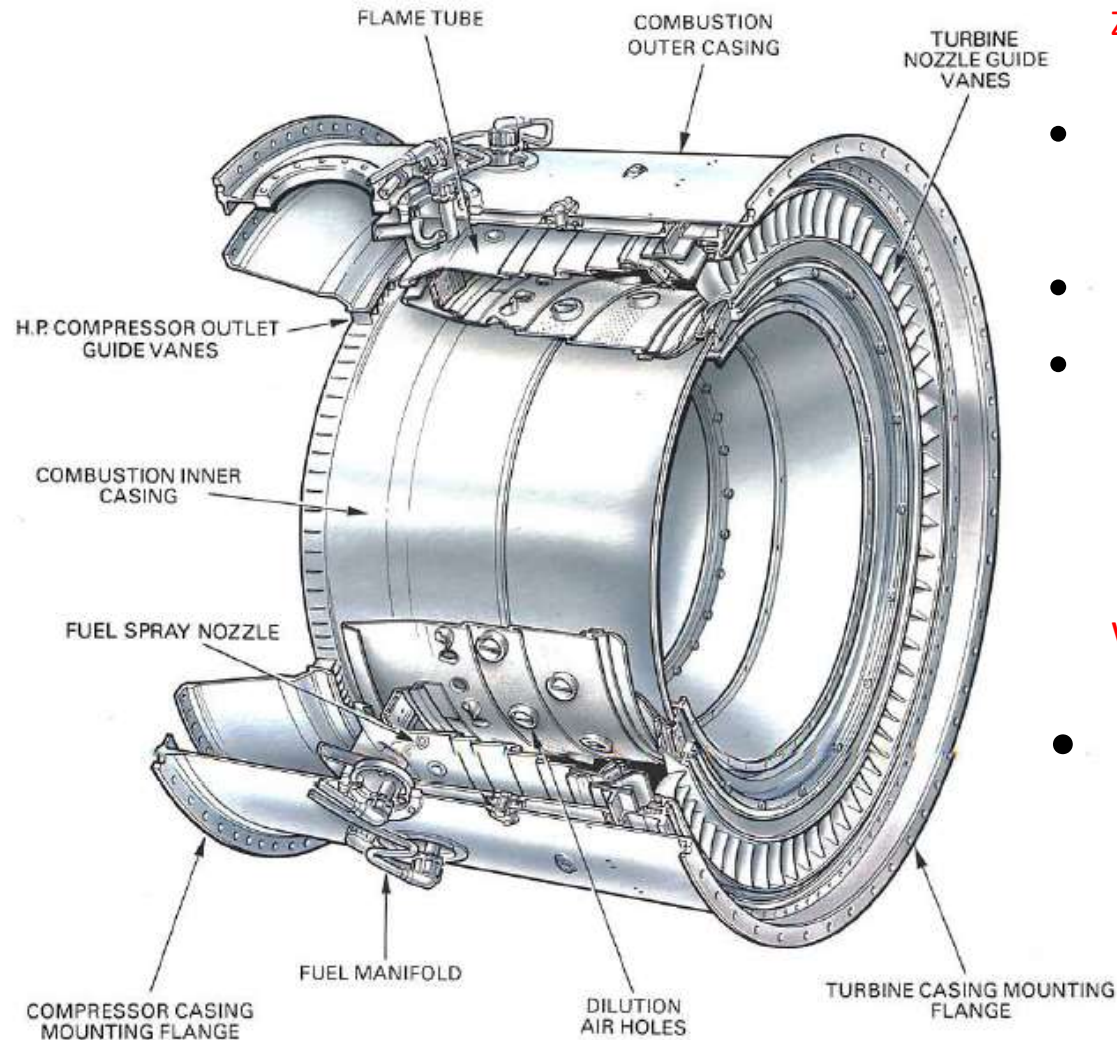
PRZEGLĄD KONSTRUKCJI KOMÓR SPALANIA – komora rurowo pierścieniowa

proces spalania odbywa się indywidualnie w poszczególnych rurach, a osłona komór spalania stanowi element nośny konstrukcji

PRZEGLĄD KONSTRUKCJI KOMÓR SPALANIA – komora pierścieniowa

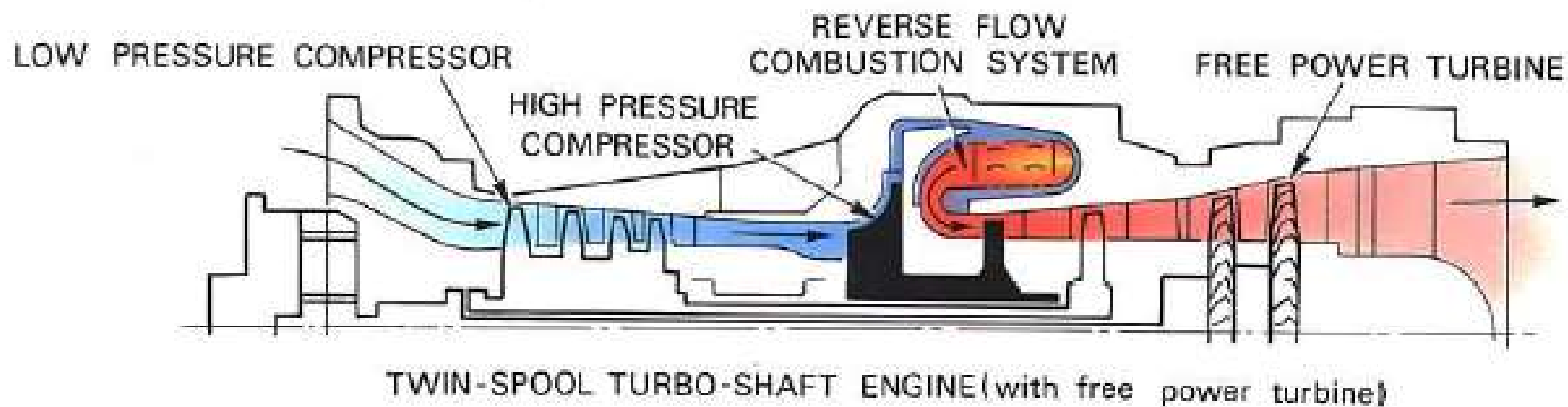
ZALETY:

- Zwarta budowa i mała masa własna
- Mały opór przepływu
- Duża równomierność obwodowego rozkładu pól temperatur

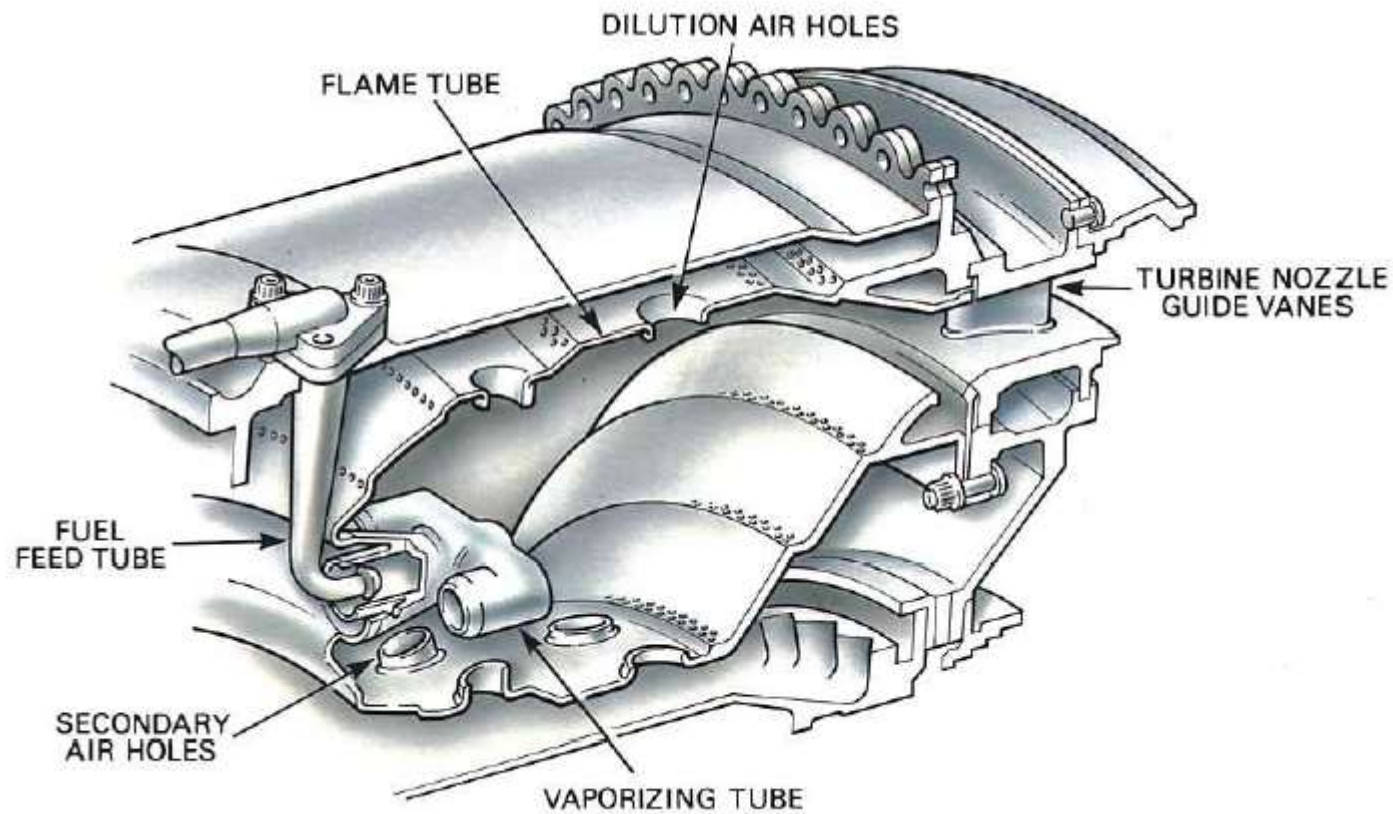
WADY:

- Problem z organizacją i badaniami procesu spalania

PRZEGLĄD KONSTRUKCJI KOMÓR SPALANIA – komora spalania o przepływie zwrotnym

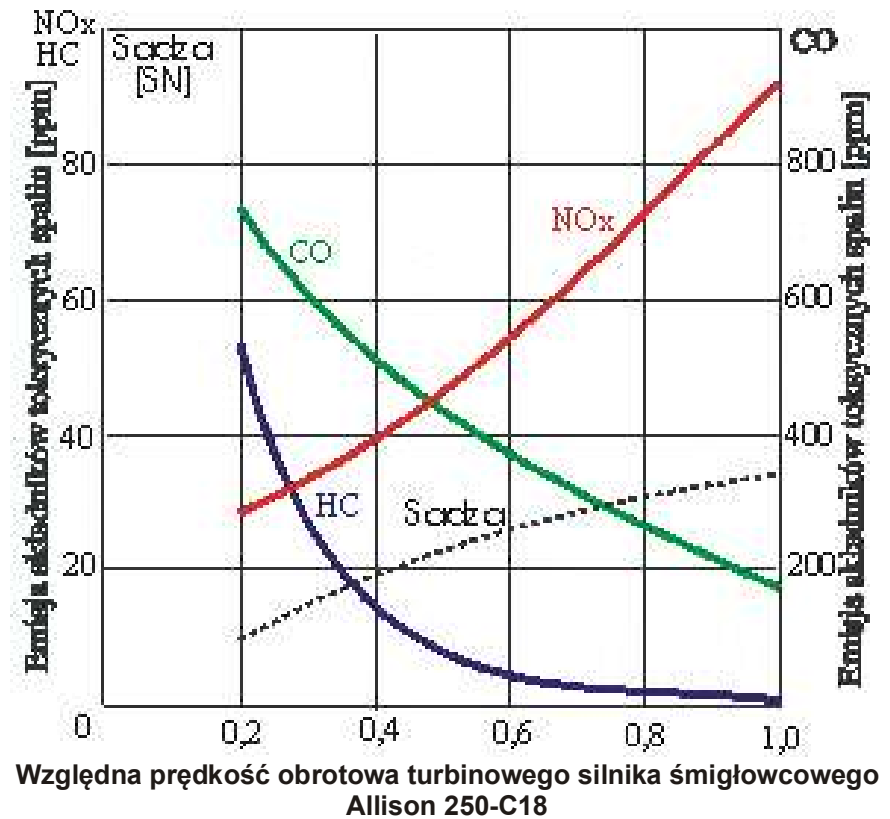
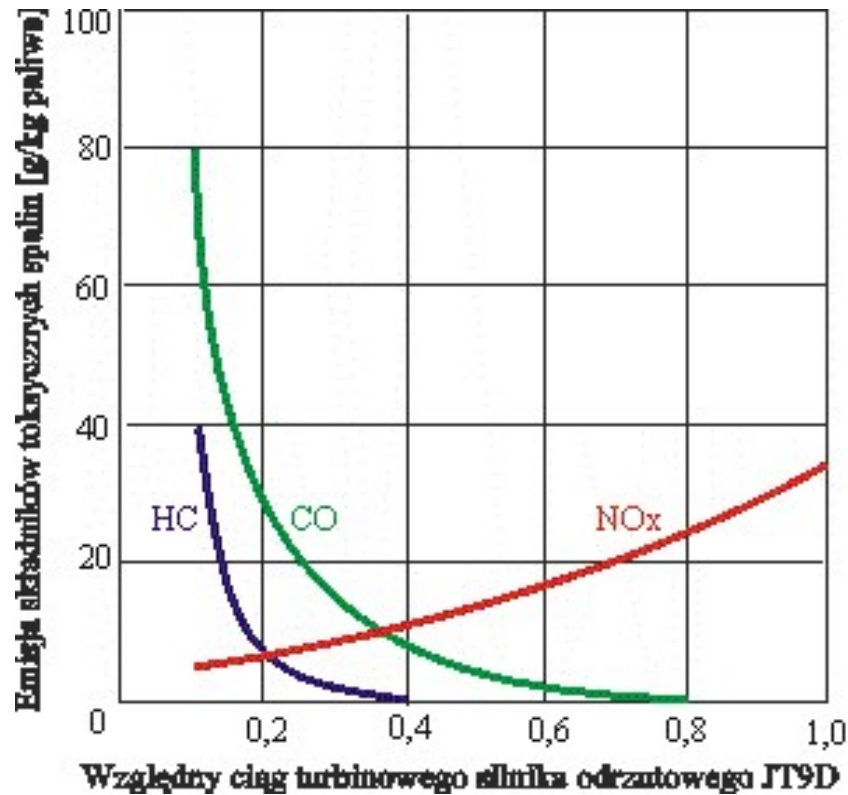

PRZEGLĄD KONSTRUKCJI KOMÓR SPALANIA – komora pierścieniowa z parownicami

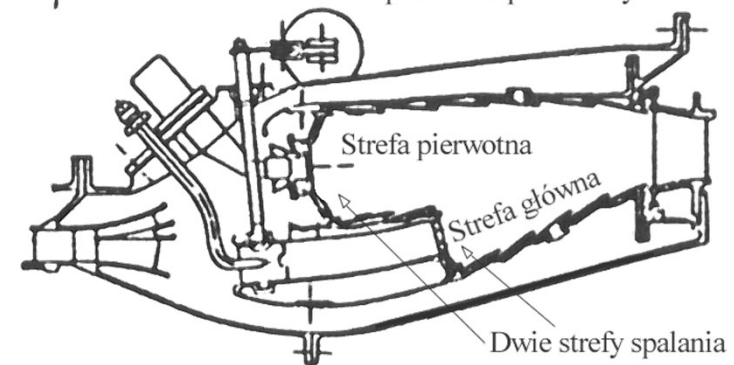
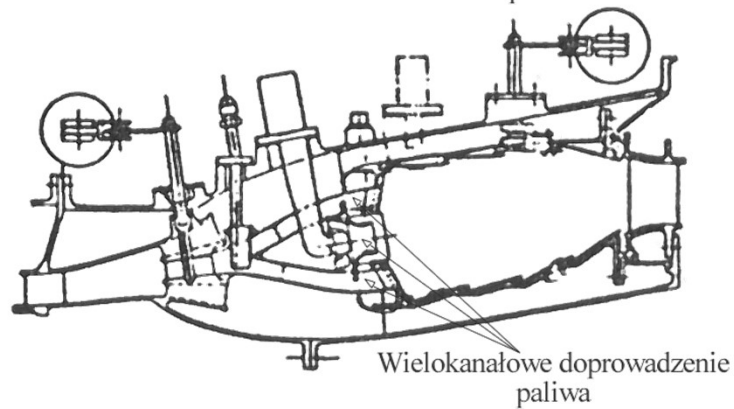
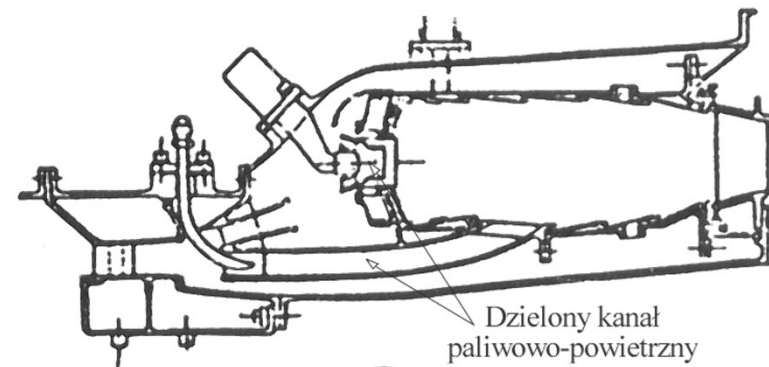
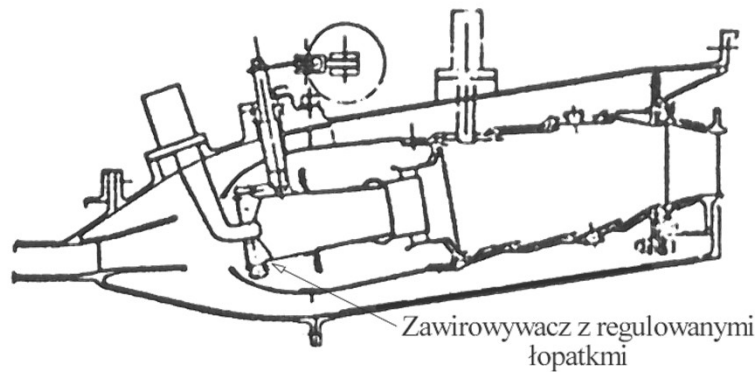
Emisja zanieczyszczeń przez komory spalania silników lotniczych

Sposoby zmniejszania ilości związków toksycznych w spalinach

- **Obniżanie zużycia paliwa**
- **Modyfikacja procesu spalania**
- **Neutralizacja powstałych produktów spalania**
- **Oczyszczanie paliw**

KOMORY SPALANIA O OBNIŻONEJ EMISYJNOŚCI

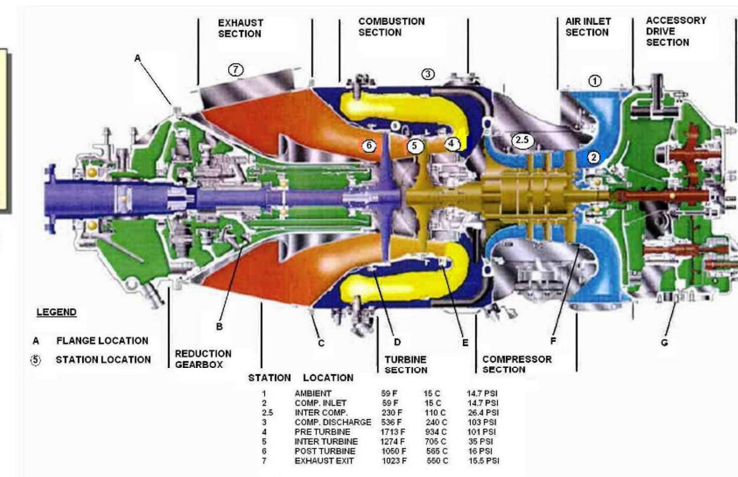
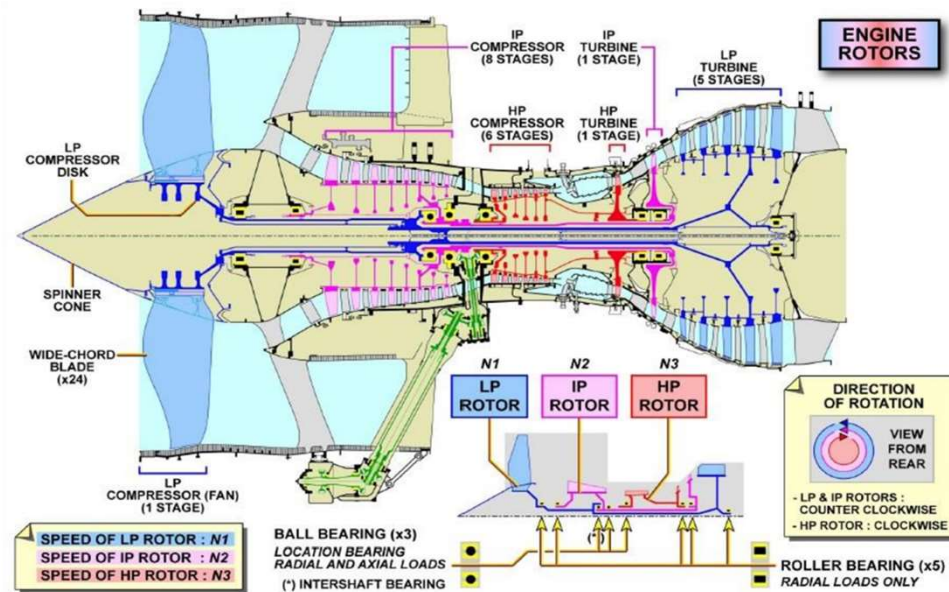

(Lean, Premixed, Prevaporized)

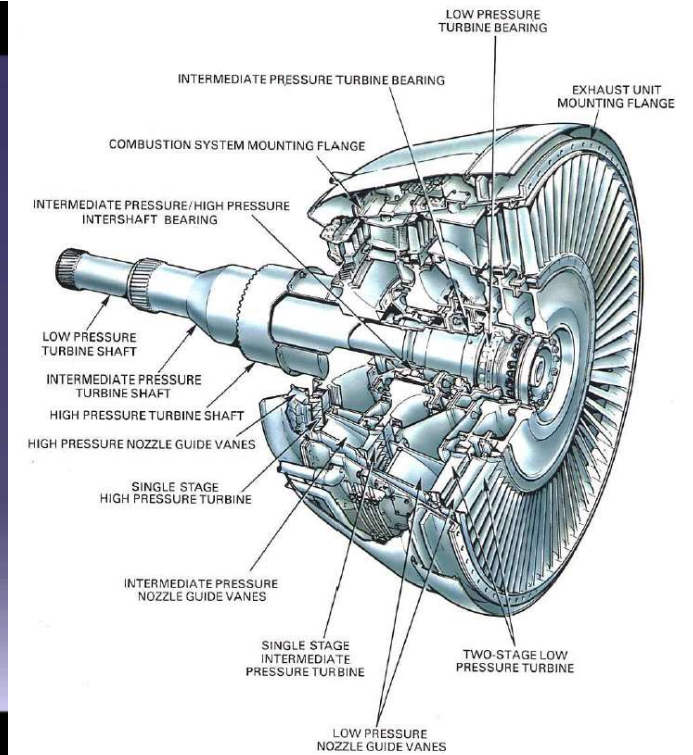
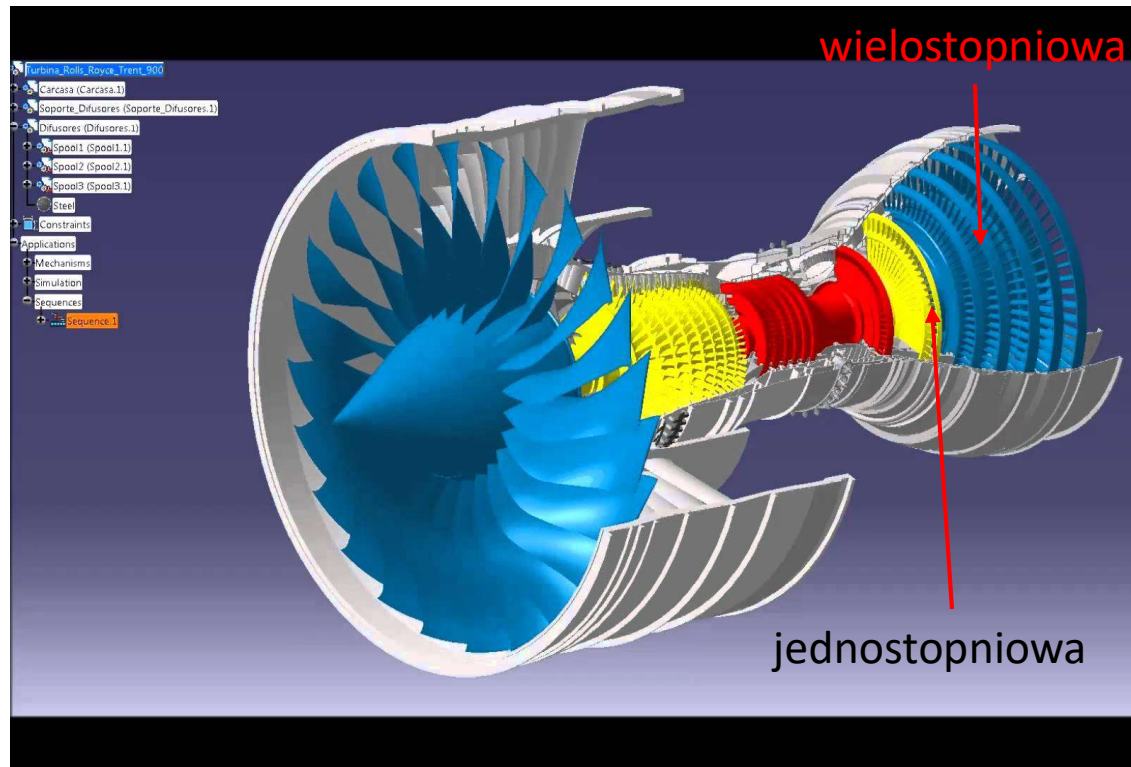
TURBINY

Turbina silnika lotniczego (turbina osiowa)

Turbina jest elementem silnika służącym do zamiany energii spalin na pracę mechaniczną bądź do napędu sprężarki bądź do napędu wirnika nośnego lub śmigła

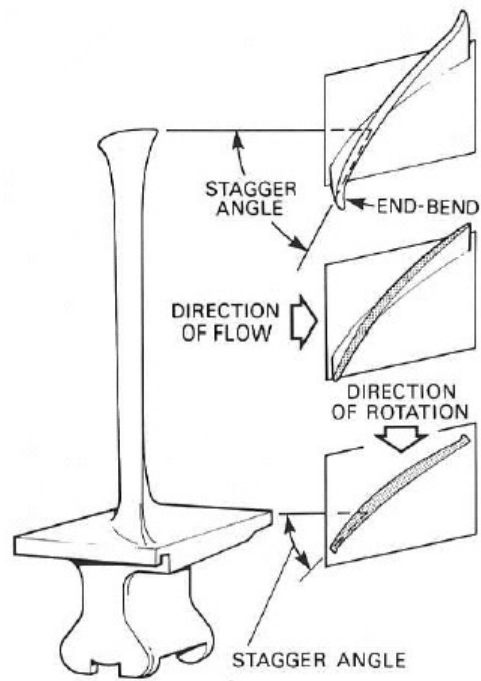

Turbina silnika lotniczego (turbina osiowa)

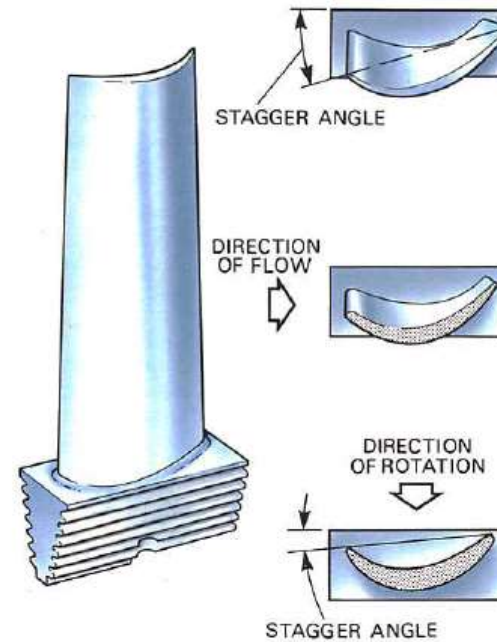

Porównanie łopatek sprężarek i turbin

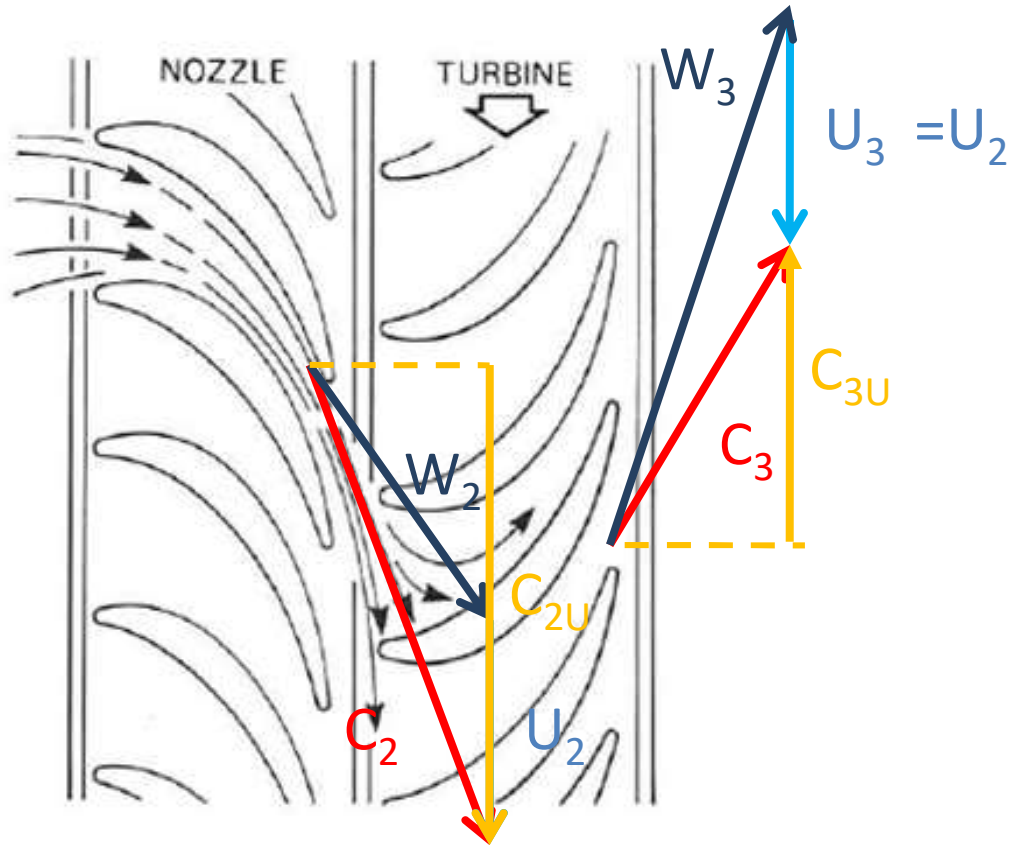

Łopaska sprężarki

Łopaska turbiny

Praca stopnia turbiny

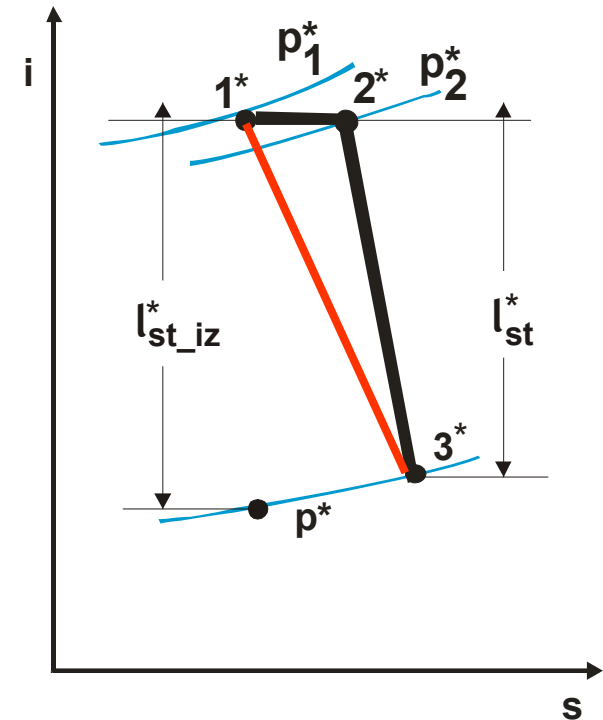

Praca stopnia turbiny

$$l_{st}^* = u_2 (c_{2u} + c_{3u})$$

Praca stopnia turbiny:

$$l_{st}^* = c_p (T_1^* - T_3^*)$$

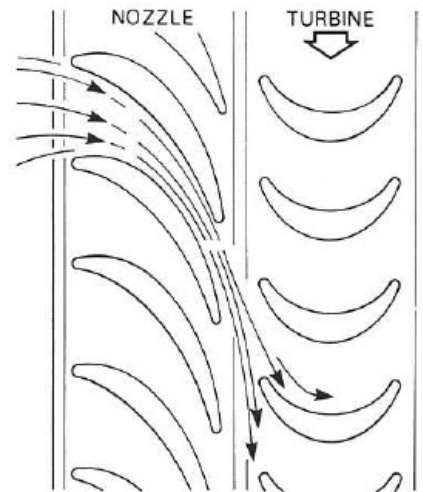

Sprawność stopnia turbiny

$$\eta_{st}^* = l_{st}^* / l_{st\_iz}^*$$

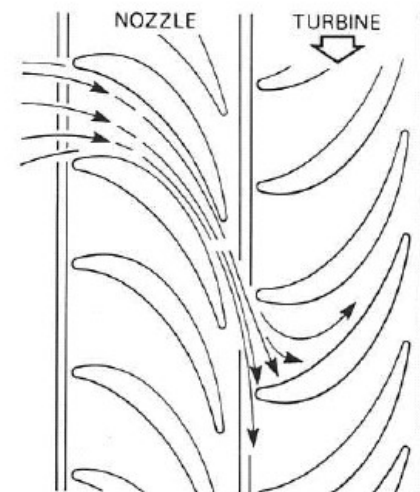
Turbina akcyjna - turbina reakcyjna

Turbina akcyjna

Rozprężanie na łopatkach wieńca dyszowego turbiny

turbina reakcyjna

Rozprężanie na łopatkach obydwu wieńców turbiny

Parametry pracy turbiny – bilans turbina sprężarka

BILANS TURBINA SPRĘŻARKA

$$L_T^* \eta_m = L_s^* (L_w^*)$$

$$T_2^* = T_1^* - \frac{L_s^* (L_w^*)}{\eta_m c_p \dot{m}}$$

SPRAWNOŚĆ TURBINY

izentropowa:

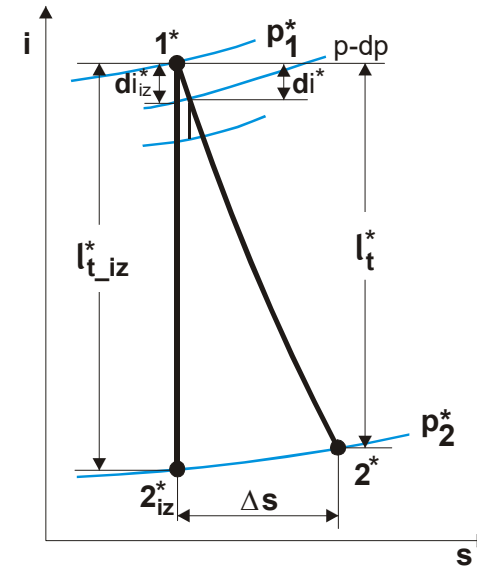
$$\eta_{t\_iz}^* = \frac{l_t^*}{l_{t\_iz}^*} = \frac{1 - T_2^*/T_1^*}{1 - (p_2^*/p_1^*)^{\frac{k-1}{k}}} \rightarrow \frac{p_2^*}{p_1^*} = \frac{1}{\pi_t^*} = \left(\frac{\eta_t^* + \frac{T_2^*}{T_1^*} - 1}{\eta_t^*} \right)^{\frac{k}{k-1}}$$

politropowa:

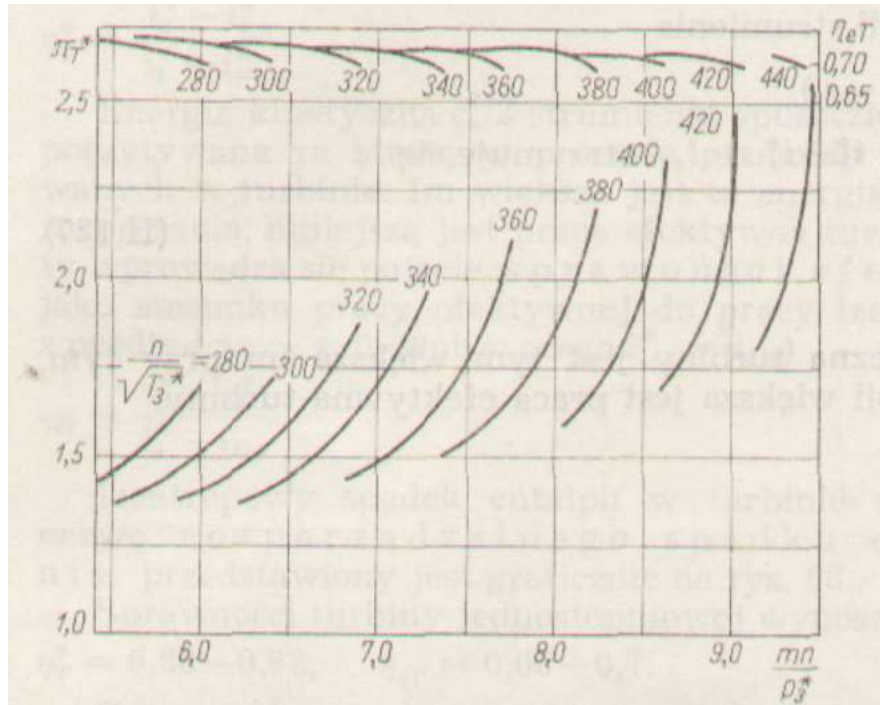
$$\eta_{t\_pol}^* = \frac{di^*}{di_{iz}^*} = \frac{k \ln(T_2^*/T_1^*)}{k-1 \ln(p_2^*/p_1^*)} \rightarrow \frac{p_2^*}{p_1^*} = \left(\frac{T_2^*}{T_1^*} \right)^{\frac{k}{(k-1)\eta_{t\_pol}^*}}$$

Przyrost entropii w turbinie:

$$\Delta s = s_2^* - s_1^* = c_p \ln \frac{T_2^*}{T_1^*} - R \ln \frac{p_2^*}{p_1^*} = R \ln \pi_T^{*1-\eta_{t\_pol}^*} = c_p \ln \frac{\pi_T^{*k-1}}{\eta_{t\_iz}^* \pi_T^{*k} + 1 - \eta_{t\_iz}^*}$$

Charakterystyka turbiny

KRYTERIA PODOBIENSTWA DLA PRZEPLYWU PRZEZ TURBINĘ:

Wydatek zredukowany:

$$\dot{m}_{zr} = \dot{m} \frac{\sqrt{T_3^*}}{P_3}$$

Względny wydatek zredukowany:

$$\bar{m} = \dot{m} \frac{\sqrt{T_3^*}}{P_3} \left/ \left(\dot{m} \frac{\sqrt{T_3^*}}{P_3} \right)_{obl} \right.$$

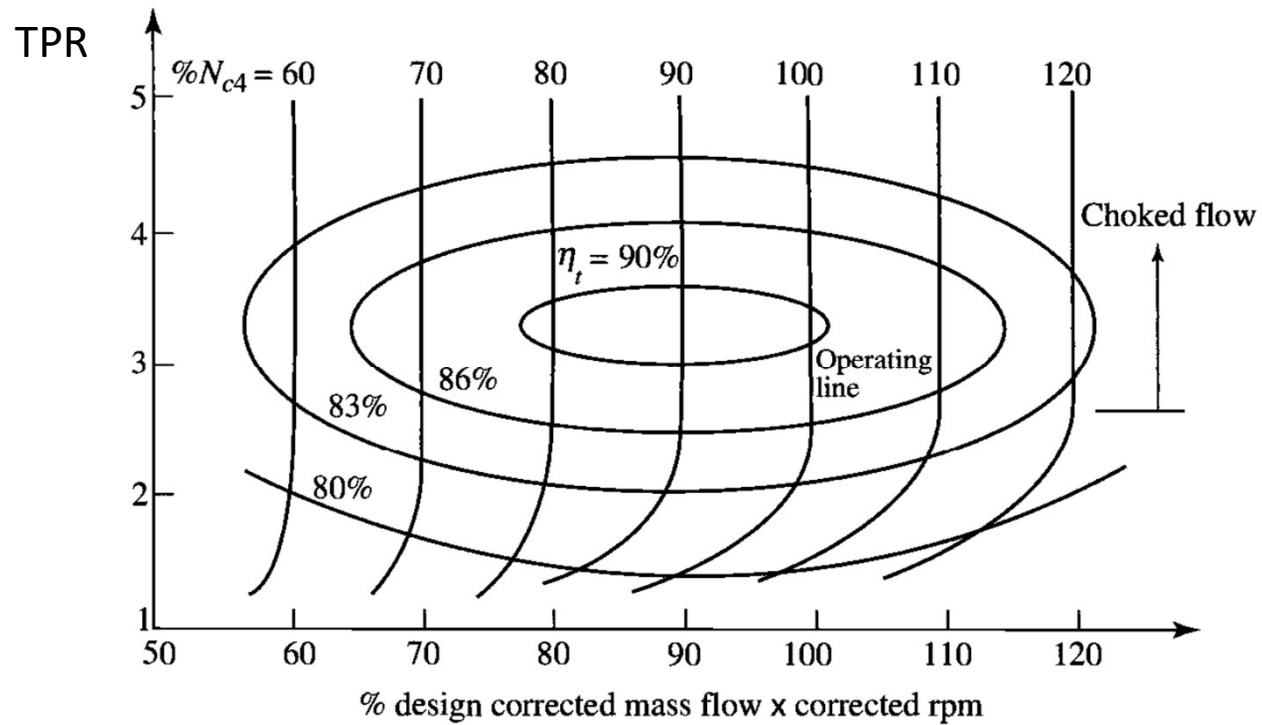
Prędkość zredukowana:

$$n_{zr} = \frac{n}{\sqrt{T_3^*}}$$

Względna prędkość zredukowana:

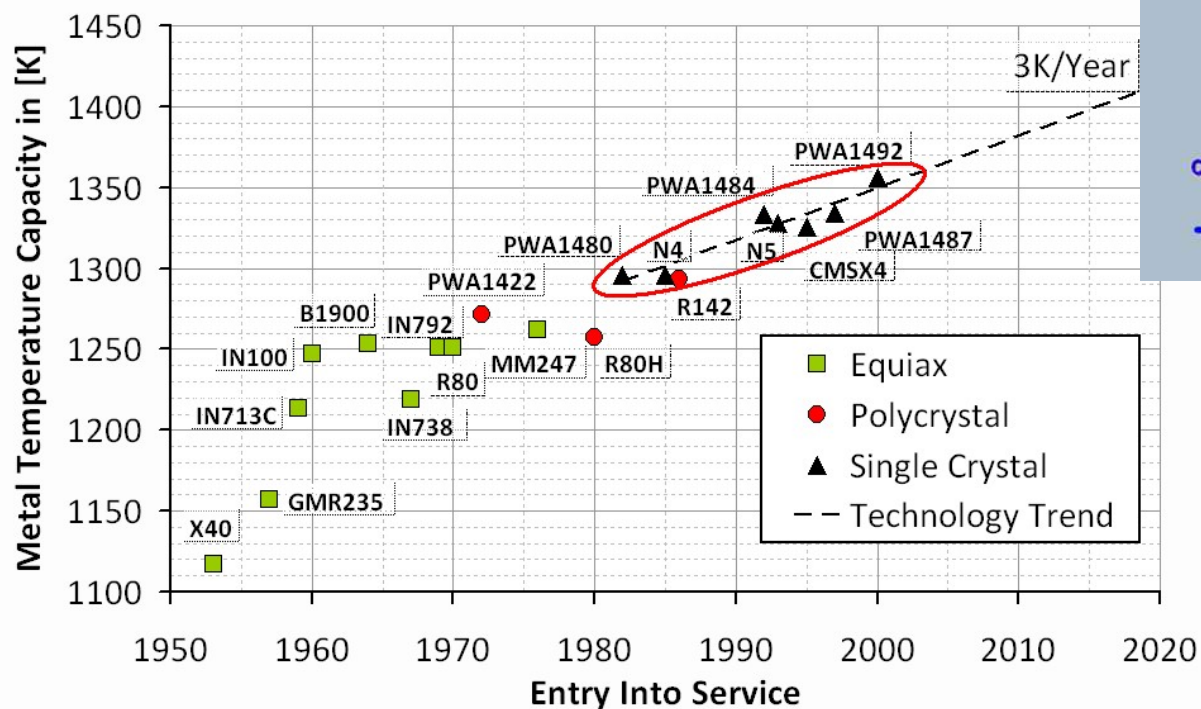
$$\bar{n} = \frac{n}{\sqrt{T_3^*}} \left/ \left(\frac{n}{\sqrt{T_3^*}} \right)_{obl} \right.$$

Charakterystyka turbiny

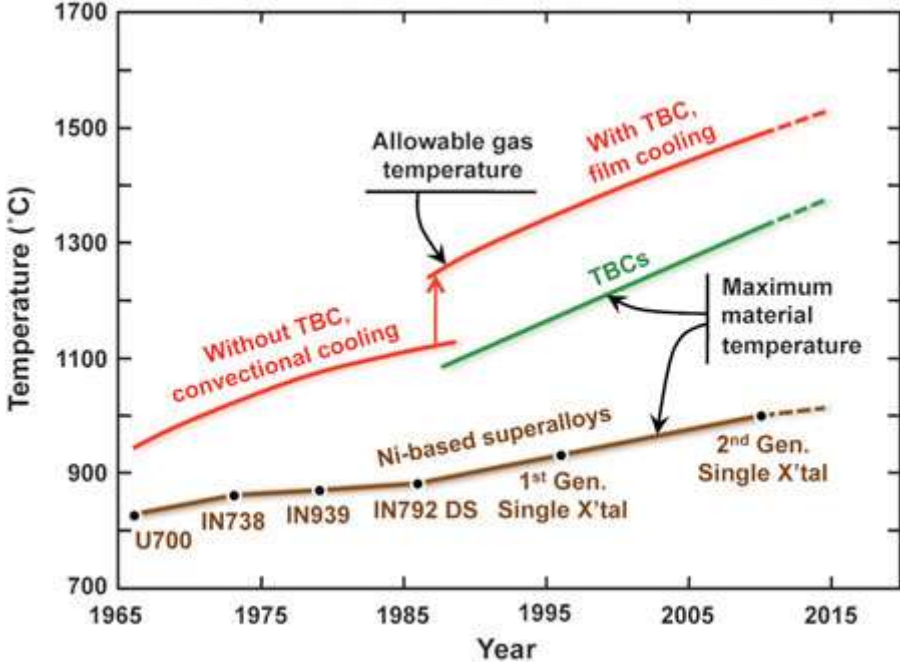
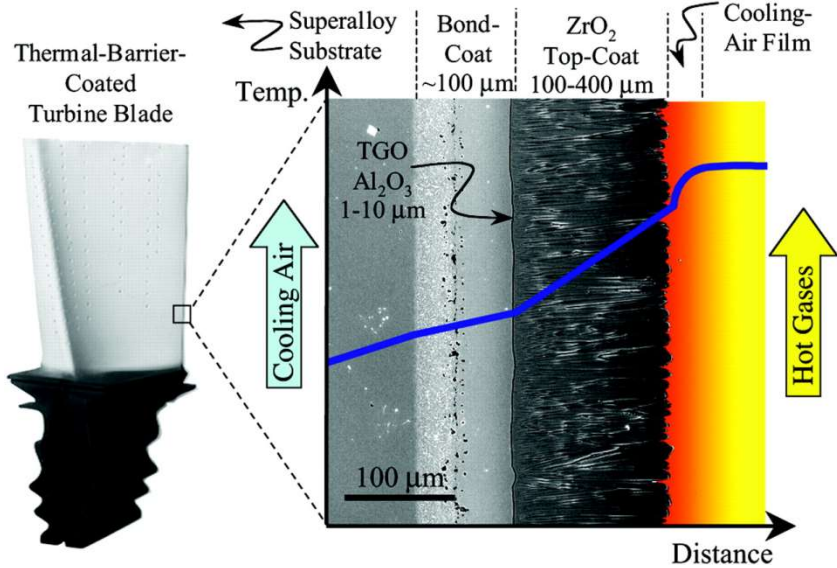

Materiały stosowane na części gorące silnika

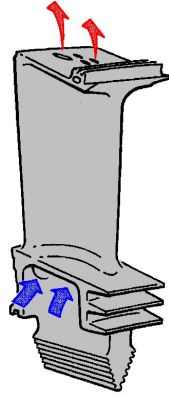

Temperatura pracy współcześnie znanych materiałów (superstopów na bazie niklu) nie jest w stanie spełnić wymagań stawianych przez silniki lotnicze.

Wykorzystanie powłok ochronnych w celu zwiększenia wytrzymałości w wysokiej temperaturze

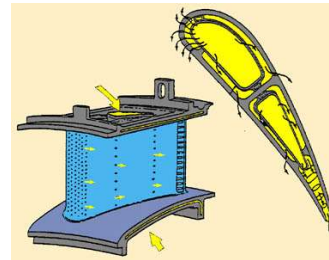

Systemy chłodzenia turbin

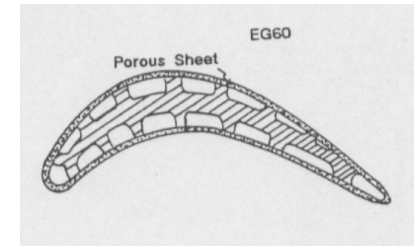
1250 K

Chłodzenie
wewnętrzne

1550 K

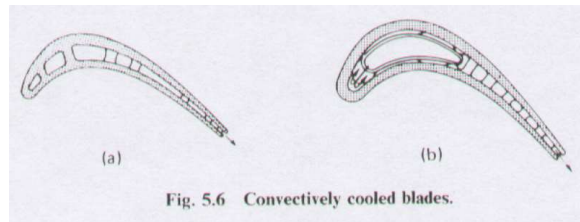
Chłodzenie
zewnątrzne

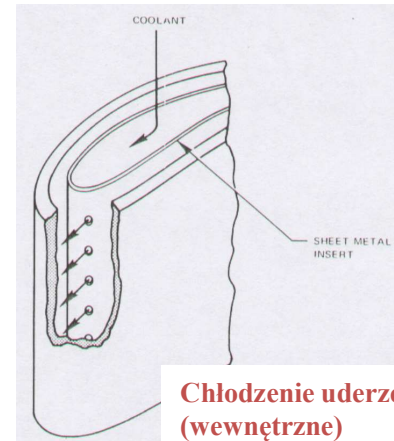
1800 K

Chłodzenie
transpiracyjne

Metody chłodzenia turbin

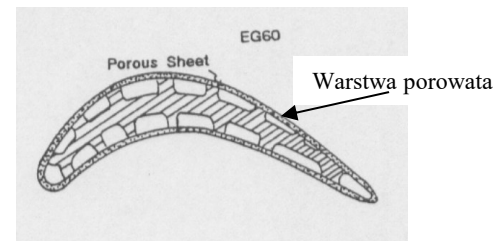
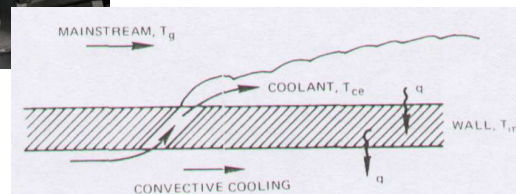
Chłodzenie konwekcyjne (wewnętrzne)

Chłodzenie uderzeniowe (wewnętrzne)

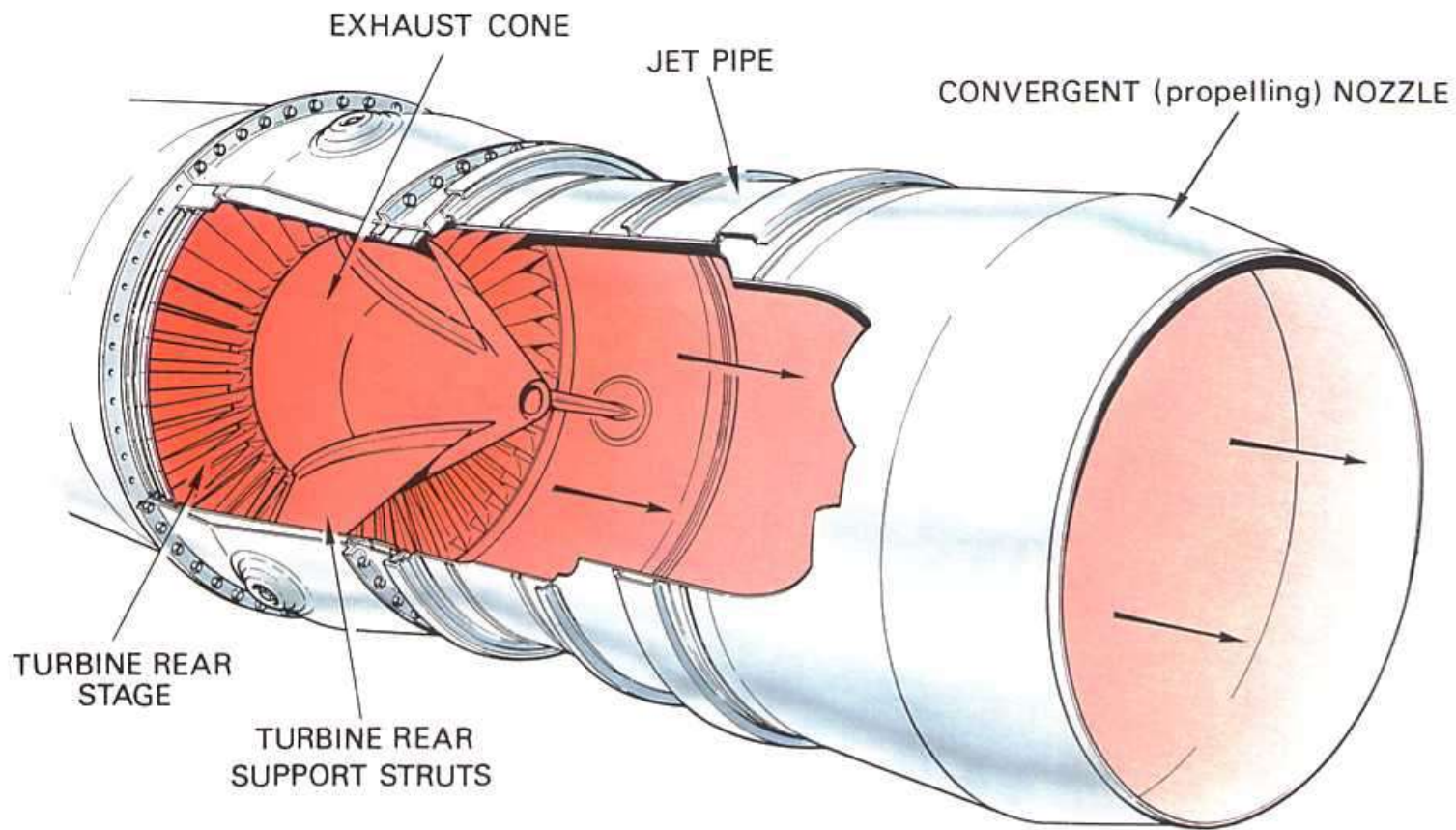
Chłodzenie blonowe

Chłodzenie transpiracyjne

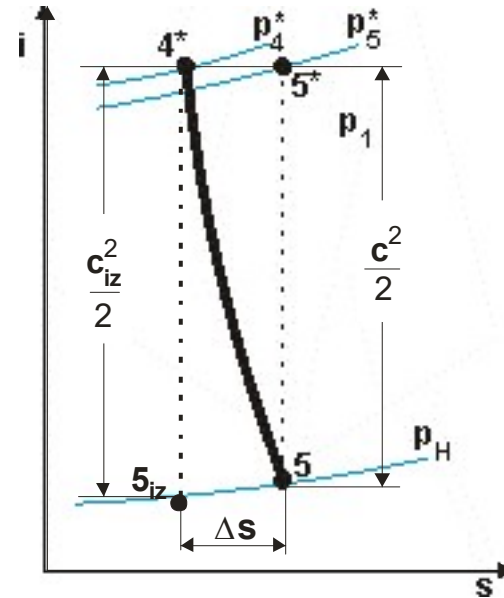
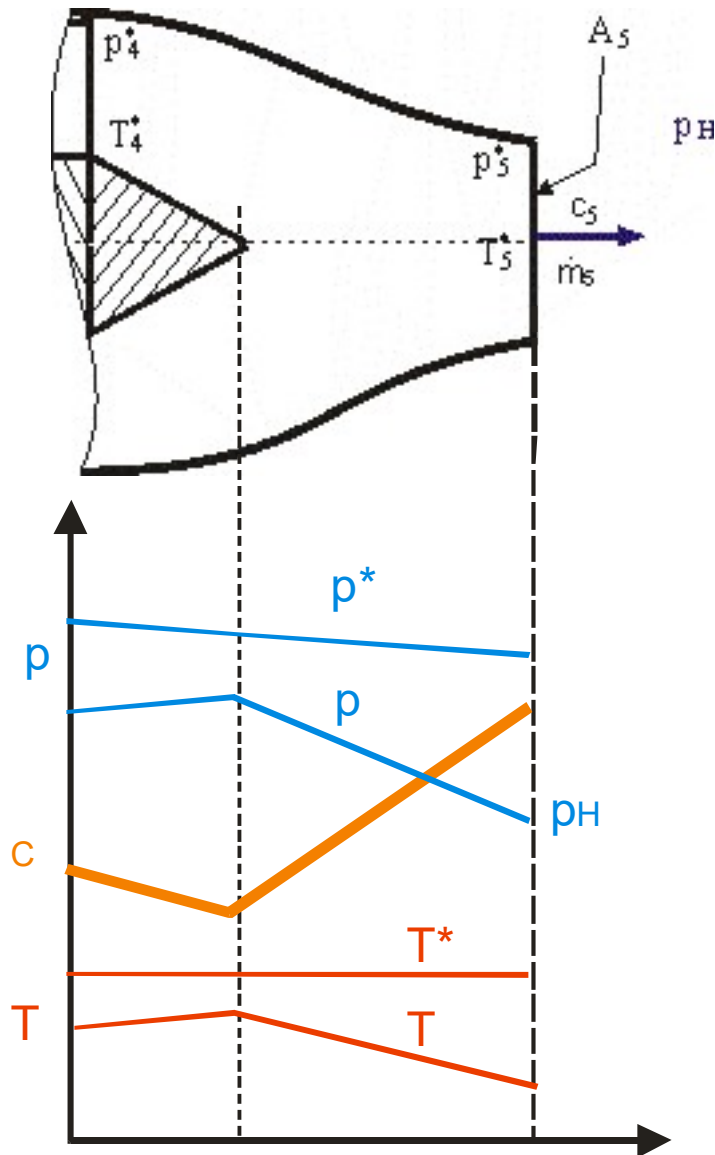
DYSZA WYLOTOWA

Dysza wylotowa silnika

Praca dyszy wylotowej

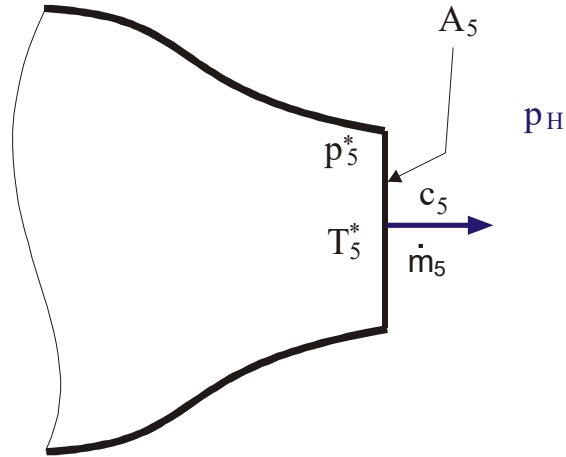
Straty ciśnienia w dyszy $\sigma_{dysz}^* = \frac{p_5^*}{p_4^*}$

Strata prędkości w dyszy $\varphi = \frac{c}{c_{iz}}$

Przyrost entropii $\Delta s = s_2^* - s_1^* = R \ln \frac{1}{\sigma_{dysz}^*}$

Warunki pracy zbieżnej dyszy wylotowej silnika

$$\frac{p^*}{p_{kr}} = \beta_{kr} = \left(\frac{1+k}{2} \right)^{\frac{k}{k-1}}$$

Jeżeli: $\frac{p^*}{p_o} \leq \beta_{kr} \Rightarrow p_5 = p_o$ (rozpręż zupełny w dyszy)

$$Ma_5 = \sqrt{\frac{2}{k-1} \left(\left(\frac{p_5^*}{p_o} \right)^{\frac{k-1}{k}} - 1 \right)}$$

$$T_5 = T_5^* / \left(1 + \frac{k-1}{2} Ma_5^2 \right)$$

$$c_5 = Ma_5 \sqrt{kRT_5} = \sqrt{2c_p T_5^* \left(1 - \left(\frac{p_o}{p_5^*} \right)^{\frac{k-1}{k}} \right)}$$

$$\dot{m} = A_5 c_5 \frac{p_o}{RT_5}$$

Jeżeli: $\frac{p^*}{p_o} > \beta_{kr} \Rightarrow p_5 = p_{kr} > p_o$ (rozpręż krytyczny w dyszy)

$$p_5 = \frac{p_5^*}{\beta_{kr}}$$

$$T_5 = \frac{2T_5^*}{k+1}$$

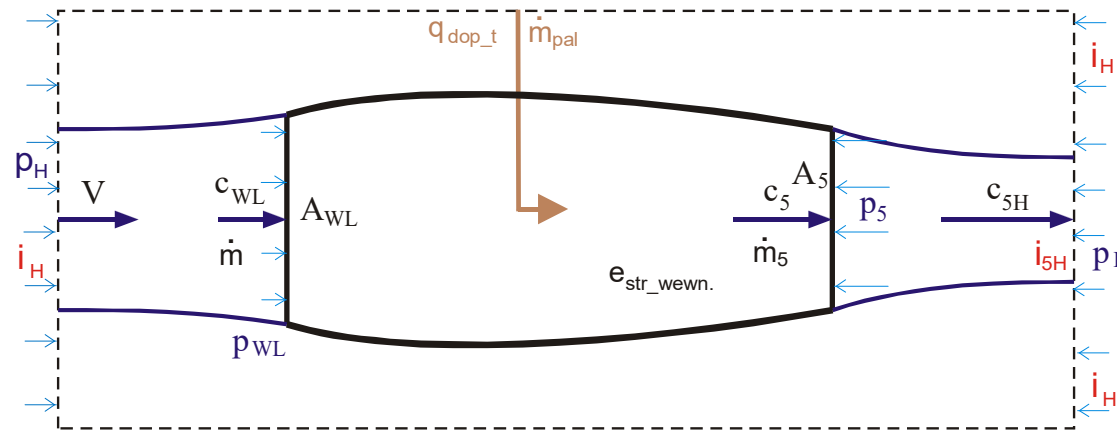
$$c_5 = \sqrt{2 \frac{k}{k+1} RT_5^*}$$

$$\dot{m}_5 = A_5 \left(\frac{k+1}{2} \right)^{\frac{-(k+1)}{2(k-1)}} p_5^* \sqrt{\frac{k}{RT_5^*}}$$

Silnik odrzutowy – niezupełny rozpręż spalin w dyszy wylotowej

Zjawisko występuje w:

- Silnikach zakończonych dyszą zbieżną przy nadkrytycznym stosunku ciśnień pomiędzy całkowitym ciśnieniem spalin w przekroju wylotowym dyszy i ciśnieniem otoczenia
- Silnikach zakończonych nieregulowaną dyszą zbieżno-rozbieżną w pozaobliczeniowych stanach pracy

Bilans energii silnika:

$$i_H + \frac{V^2}{2} + q_{dop\_t} = e_{str\_wewn.} + \frac{\dot{m}_5}{\dot{m}} \left(\frac{c_{5H}^2}{2} + i_{5H} \right) \quad \text{gdzie:} \quad c_{5H} = c_5 + \frac{A_5 (p_5 - p_H)}{\dot{m}_5}$$

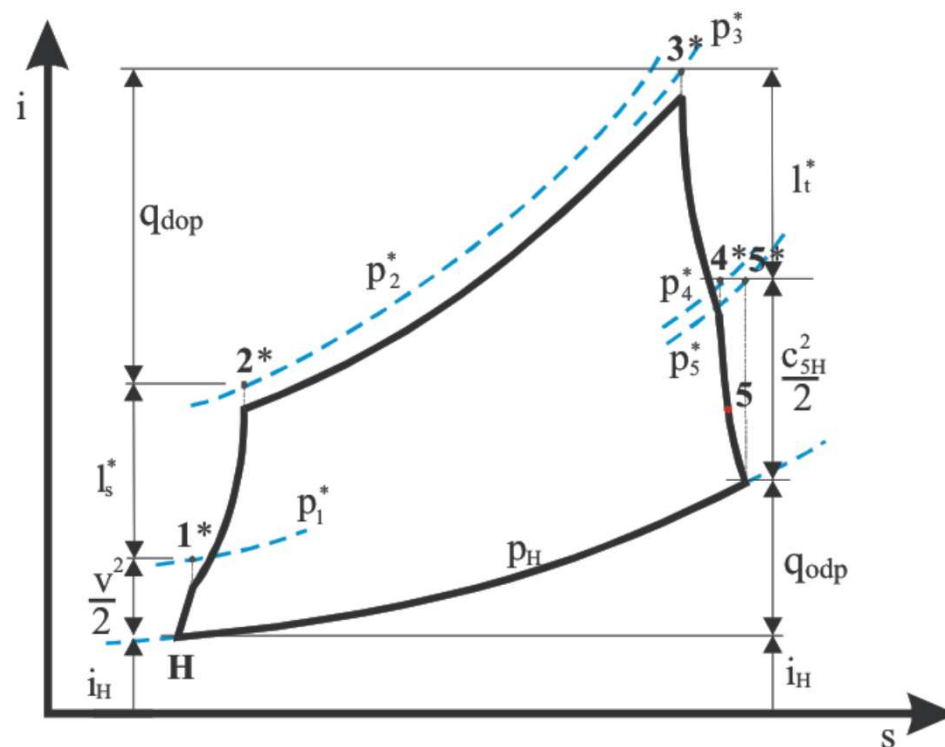
Ciąg silnika:

$$K = \dot{m}_5 c_{5H} - \dot{m} V = \dot{m}_5 c_5 - \dot{m} V + A_5 (p_5 - p_H)$$

Sprawności silnika:

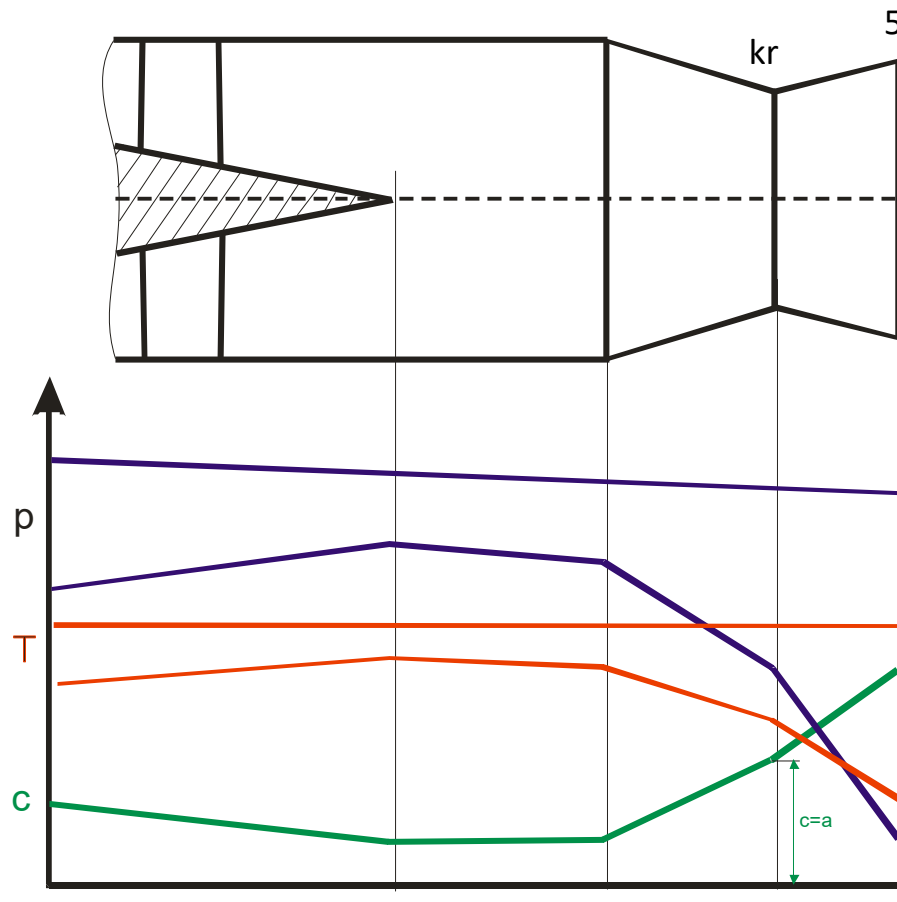
$$\eta_c = \left(\frac{\dot{m}_5 c_{5H}^2}{\dot{m} 2} - \frac{V^2}{2} \right) / (\tau_{pal} W_u) \quad \eta_k = k_j V_H / \left(\frac{\dot{m}_5 c_{5H}^2}{\dot{m} 2} - \frac{V^2}{2} \right) \quad \eta_o = k_j V_H / (\tau_{pal} W_u)$$

Wykres obiegu silnika o niepełnym rozprężu spalin w dyszy wylotowej

W silniku o niepełnym rozprężu spalin ciąg silnika jest mniejszy, niż w silniku, gdzie spaliny rozprężają się w dyszy wylotowej do ciśnienia otoczenia (przy tych samych parametrach pracy silnika). Wynika to stąd że, większy jest przyrost prędkości w wyniku rozprężania w dyszy niżeli gdy rozprężanie następuje poza dyszą silnika. Efektywność pracy silnika o rozprężu zupełnym w stosunku do silnika o rozprężu niepełnym jest tym większa im większa jest stosunek ciśnienia statycznego w przekroju wylotowym dyszy i ciśnienia otoczenia. Dlatego w silnikach o dużych sprężach stosuje się regulowane dysze zbieżno-rozbieżne, co ma zapobiegać stratom wynikającym z niepełnego rozprężania w dyszy silnika

Praca dyszy wylotowej zbieżno-rozbieżnej

Przekrój krytyczny

$$c_{kr} = a$$

Limituje wydatek wyływających spalin

$$\dot{m}_5 = A_{kr} \left(\frac{k+1}{2} \right)^{\frac{-(k+1)}{2(k-1)}} p_{kr}^* \sqrt{\frac{k}{RT_{kr}^*}}$$

Przekrój wylotowy

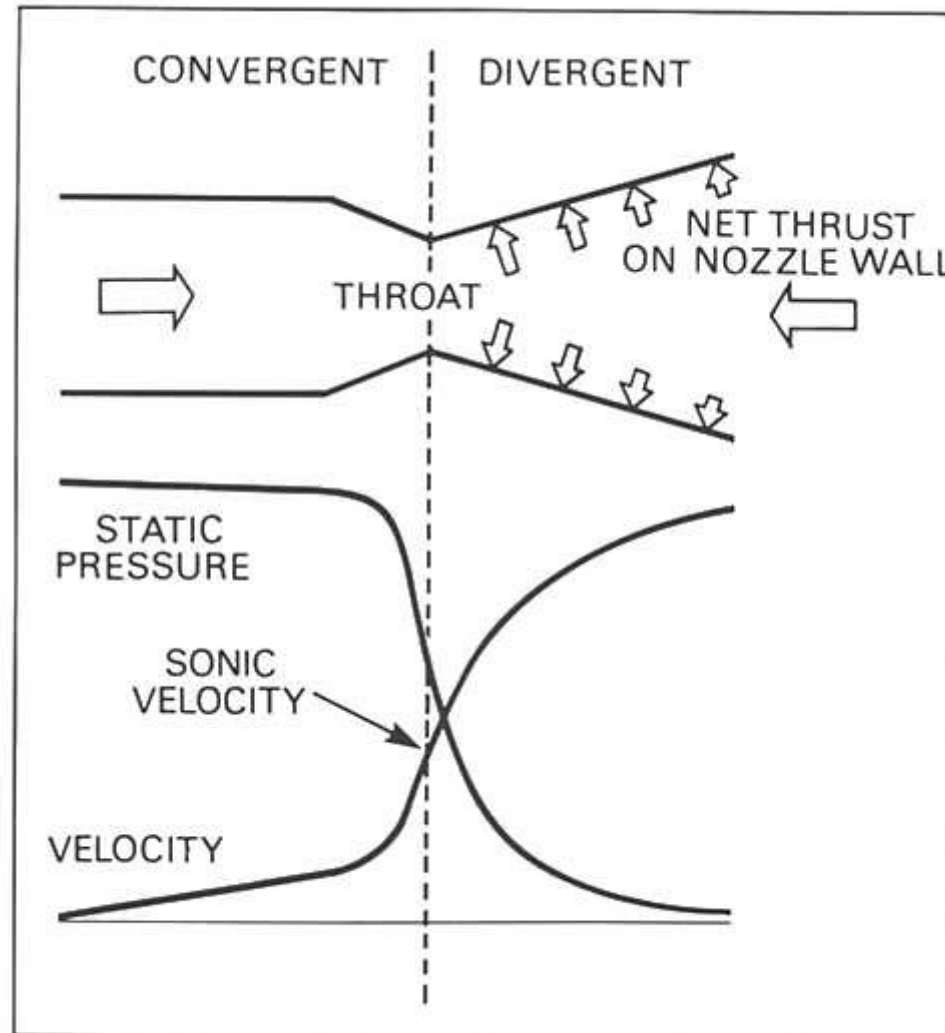
$$p_5 \approx p_H$$

$$c_5 > c_{kr}$$

$$c_5 = \sqrt{2c_p T_4^* \left(1 - \left(\frac{p_5}{\sigma_{DYSZ} p_4^*} \right)^{\frac{k-1}{k}} \right)}$$

DYSZA WYLOTOWA (NOZZLE)

Dysza zbieżno-rozbieżna

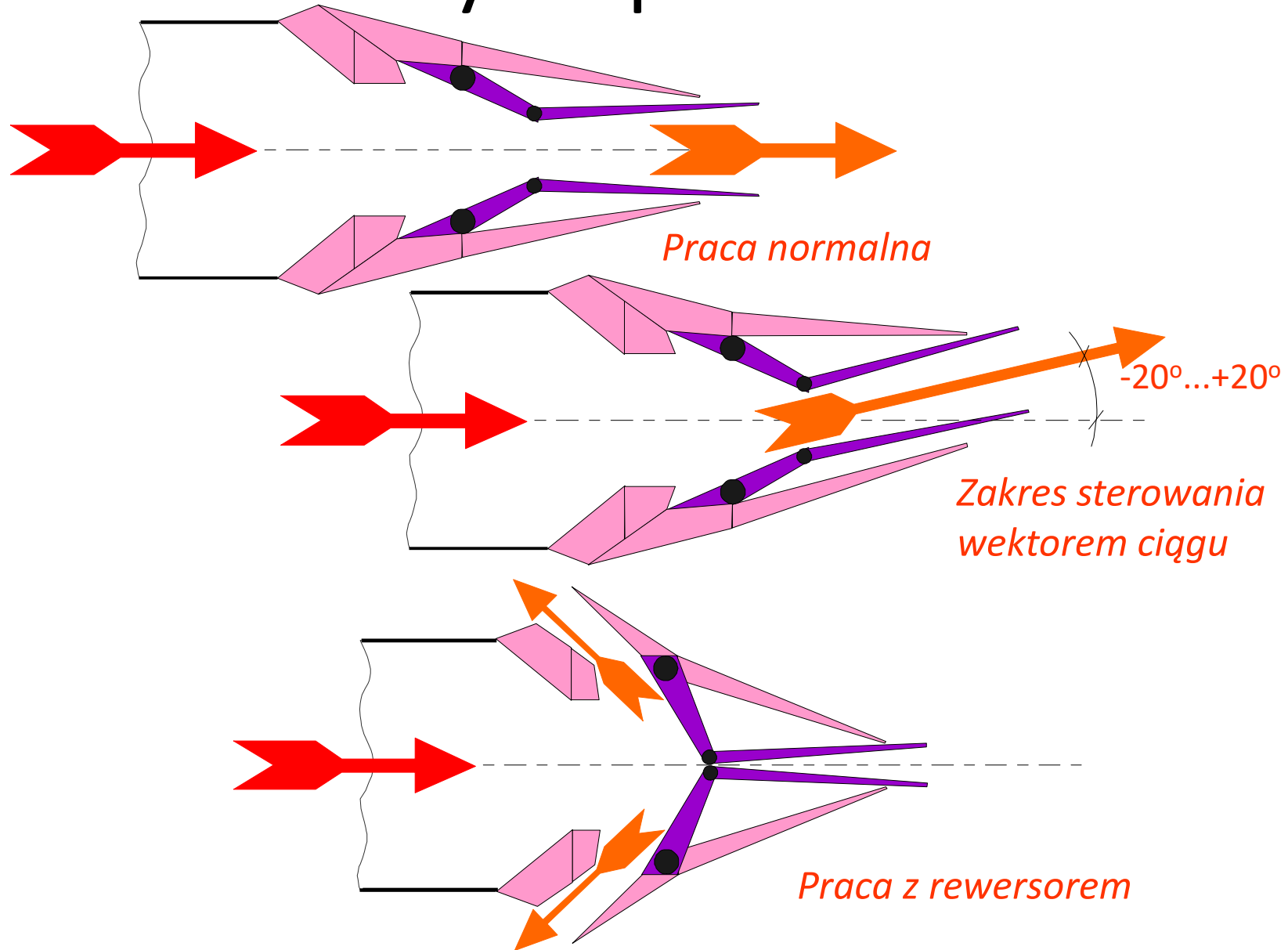
Wektorowanie ciągu samolotów wysokomanewrowych

- Odchylenie strumienia

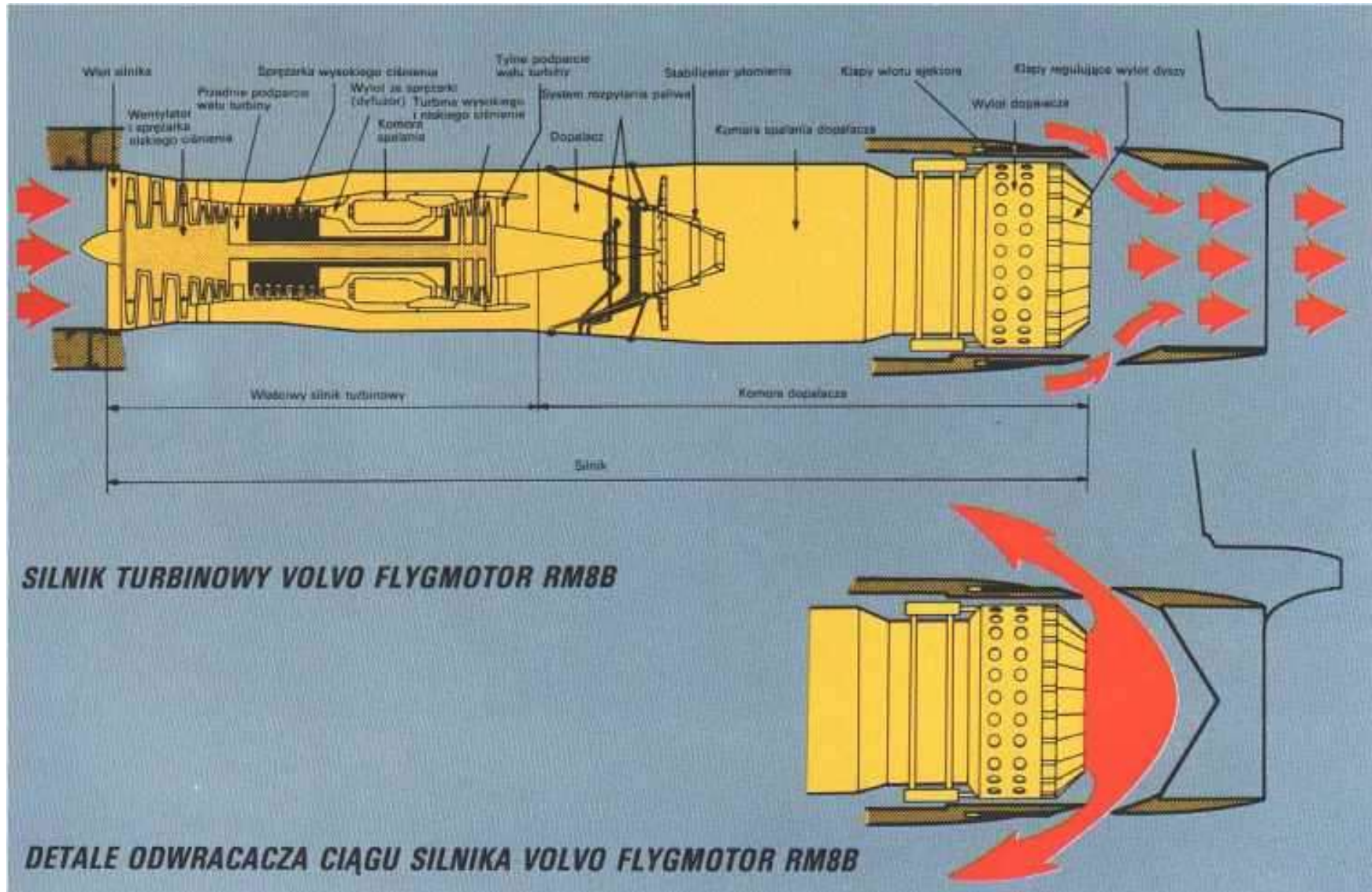

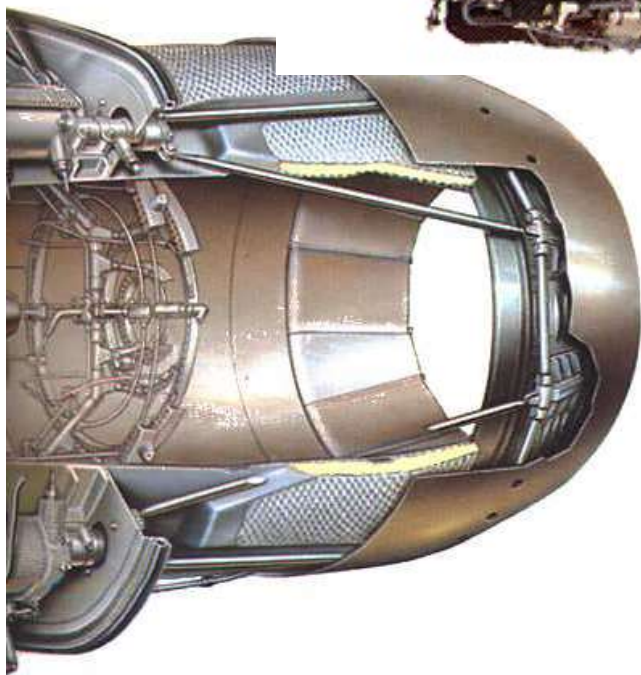
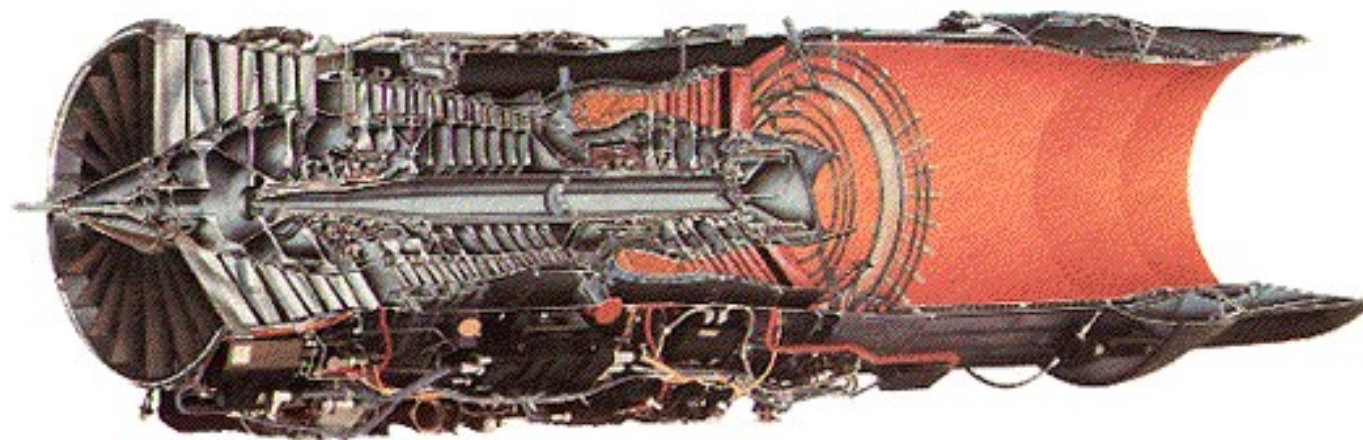
Dysze płaskie

Odwracacz ciągu – skrócenie lądowania

Dopalacz w silniku

W wyniku znaczącej zmiany gęstości strumienia po włączeniu dopalacza konieczne jest dopasowanie przekrojów poprzecznych dyszy, aby spełnione były warunki wynikające z równania ciągłości, a także aby zapewnić wysokie wartości ciągu:

$$\frac{A_{\min\_z\_dopal}}{A_{\min\_bez\_dopal}} \approx \sqrt{\frac{T_{dopal}^*}{T_4^*}}$$

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ